

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра приватного права

Магістерська робота
освітній ступінь – магістр

на тему: **«СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО
ПРАВА: ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ТА ПРАВОВИЙ РЕЖИМ»**
**«AUTHORIZED CAPITAL OF PRIVATE LAW LEGAL ENTITIES: FORMATION
PROCEDURE AND LEGAL REGIME»**

Виконав: студент 2-го року навчання,
Спеціальності 081 Право

Литвин Іван Юрійович

Керівник

Дзера Ірина Олександрівна

Кандидат юридичних наук, доцент

Рецензент

Магістерська робота захищена з
оцінкою

Секретар ЕК

«____» _____ 2026 р.

Київ – 2026

Декларація академічної доброчесності

Я, Литвин Іван Юрійович, студент 2-го року навчання факультету правничих наук, спеціальність «081 Право», адреса електронної пошти i.lytvyn@ukma.edu.ua:

– підтверджую, що написана мною магістерська робота на тему: «Статутний капітал юридичних осіб приватного права: порядок формування та правовий режим» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1–3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлений;

– підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;

– згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи Unicheck;

– даю згоду на архівування моєї роботи в репозиторіях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

01.05.2026 р.

Литвин І. Ю.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА	8
1.1. Поняття та правова природа статутного капіталу юридичних осіб приватного права.....	8
1.2. Нормативно-правове регулювання статутного капіталу юридичних осіб приватного права.....	17
1.3. Функції статутного капіталу юридичних осіб приватного права: доктринальні підходи та сучасна трансформація	26
РОЗДІЛ 2 ФОРМУВАННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА	36
2.1. Вимоги до статутного капіталу юридичних осіб приватного права: розмір, строки та джерела формування	36
2.2. Вклади до статутного капіталу юридичних осіб приватного права: правова характеристика та обмеження	46
2.3. Етапи формування статутного капіталу юридичних осіб приватного права	58
РОЗДІЛ 3 ОПЕРАЦІЇ ЗІ СТАТУТНИМ КАПІТАЛОМ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА	69
3.1. Збільшення статутного капіталу юридичних осіб приватного права: правові механізми та судова практика	69
3.2. Зменшення статутного капіталу юридичних осіб приватного права: підстави, процедура та захист прав кредиторів.....	83
ВИСНОВКИ.....	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	95
ДОДАТКИ	105

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах розвитку корпоративного права інститут статутного капіталу юридичних осіб приватного права зберігає ключове значення як елемент, що визначає майнову основу їх діяльності, структуру корпоративних прав учасників та баланс інтересів у відносинах із третіми особами. Незважаючи на поступову еволюцію підходів до розуміння функцій статутного капіталу, зокрема відходу від його сприйняття виключно як гарантійного інструменту, він продовжує відігравати системоутворюючу роль у правовому регулюванні корпоративних відносин.

Актуальність дослідження суттєво посилюється в умовах трансформації корпоративного законодавства України, яка характеризується, з одного боку, розширенням диспозитивності у регулюванні внутрішньокорпоративних відносин (зокрема у товариствах з обмеженою відповідальністю), а з іншого – посиленням спеціальних вимог до формування статутного капіталу у сферах із підвищеним рівнем регуляторного впливу (банківська, страхова, фінансова діяльність). Така диференціація правового регулювання зумовлює необхідність комплексного переосмислення правової природи статутного капіталу та механізмів його формування і зміни.

Додатковим чинником, що зумовлює актуальність, є відсутність у законодавстві України уніфікованого підходу до визначення поняття статутного капіталу. Нормативні акти використовують різні конструкції залежно від організаційно-правової форми юридичної особи, що зумовлює фрагментарність правового регулювання та створює труднощі у правозастосовній практиці. У таких умовах особливого значення набуває доктринальне осмислення цієї категорії з метою формування узагальненого підходу до її розуміння.

Водночас практика застосування норм, що регулюють формування та зміну статутного капіталу, виявляє низку проблемних аспектів. Мова йде, зокрема, про обмеження щодо об'єктів внесення вкладів, складність процедур збільшення та зменшення статутного капіталу, вплив відповідних операцій на структуру

корпоративного контролю, а також недостатню узгодженість механізмів захисту прав кредиторів. Особливої уваги заслуговують питання співвідношення статутного капіталу з майном юридичної особи та визначення його фактичного економічного значення у сучасних умовах господарського обороту.

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлюється сукупністю факторів: (1) фундаментальним значенням статутного капіталу як елементу правового статусу юридичних осіб приватного права; (2) відсутністю уніфікованого підходу до його нормативного визначення; (3) фрагментарністю та диференційованістю правового регулювання залежно від організаційно-правової форми; (4) наявністю практичних проблем у застосуванні норм, що регулюють формування та зміну статутного капіталу.

Ступінь наукової розробки теми. Питання правової природи, функцій та порядку формування статутного капіталу юридичних осіб приватного права неодноразово ставали предметом дослідження вітчизняної правової доктрини. Суттєвий внесок у розвиток відповідної проблематики зробили такі науковці, як І. Г. Богатирьов, О. Р. Кібенко, В. В. Луць, І. В. Спасибо-Фатєєва, О. В. Гарагонич, С. В. Глібко, О. М. Кірсанов, С. С. Кравченко та інші.

Водночас більшість досліджень зосереджені на окремих аспектах інституту статутного капіталу, зокрема його функціях, порядку формування або правовому режимі у межах конкретних організаційно-правових форм. Комплексні дослідження, які б поєднували аналіз теоретичних засад, нормативного регулювання та судової практики у контексті різних видів юридичних осіб приватного права, залишаються обмеженими. Крім того, у сучасних умовах трансформації корпоративного законодавства окремі положення доктрини потребують уточнення та змістовного переосмислення.

Мета дослідження полягає у визначенні теоретичних, нормативних та практичних підходів до розуміння правової природи, порядку формування та правового режиму статутного капіталу юридичних осіб приватного права, а також особливостей його зміни та застосування у правозастосовній практиці.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання дослідження:

1. з'ясувати правову природу та визначити основні ознаки статутного капіталу юридичних осіб приватного права;
2. проаналізувати нормативно-правове регулювання статутного капіталу юридичних осіб приватного права;
3. дослідити функції статутного капіталу та їх трансформацію у сучасних умовах;
4. визначити вимоги до статутного капіталу юридичних осіб приватного права, зокрема щодо його розміру, строків та джерел формування;
5. проаналізувати правовий режим об'єктів вкладів до статутного капіталу та встановити відповідні обмеження;
6. дослідити етапи формування статутного капіталу залежно від організаційно-правової форми юридичної особи;
7. розкрити правові механізми збільшення та зменшення статутного капіталу та проаналізувати відповідну судову практику.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у процесі формування, зміни та функціонування статутного капіталу юридичних осіб приватного права.

Предметом дослідження є статутний капітал юридичних осіб приватного права як правова категорія, особливості його нормативного регулювання, порядок формування, механізми зміни та практика застосування відповідних правових норм.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових та спеціальних юридичних методів дослідження.

Діалектичний метод використано для дослідження статутного капіталу як правової категорії у процесі її розвитку та трансформації, з урахуванням змін підходів до його функціонального призначення у сучасному корпоративному праві.

Формально-логічний метод застосовано для аналізу змісту нормативно-правових актів, що регулюють статутний капітал юридичних осіб приватного права, з метою виявлення внутрішньої узгодженості правових норм, а також логіки їх побудови.

Системно-структурний метод використано для дослідження статутного капіталу як елемента системи корпоративного права, визначення його місця у структурі правового статусу юридичної особи та взаємозв'язку з іншими правовими

категоріями, зокрема майном юридичної особи та корпоративними правами учасників.

Метод аналізу та синтезу застосовано для виокремлення основних ознак статутного капіталу, його функцій, а також узагальнення підходів до його розуміння у законодавстві та правовій доктрині.

Порівняльно-правовий метод використано для зіставлення підходів до нормативного регулювання статутного капіталу в межах різних організаційно-правових форм юридичних осіб приватного права, а також для виявлення відмінностей у правовому режимі статутного капіталу в окремих секторах діяльності.

Функціональний метод застосовано для дослідження ролі статутного капіталу у забезпеченні діяльності юридичної особи, зокрема його значення для формування майнової основи, визначення обсягу корпоративних прав учасників та захисту інтересів кредиторів.

Метод правового моделювання використано при дослідженні механізмів формування та зміни статутного капіталу, з метою побудови узагальнених моделей відповідних процедур, відтворення їх структурної логіки та послідовності етапів залежно від організаційно-правової форми юридичної особи.

Методи граматичного, систематичного та телеологічного тлумачення правових норм застосовано для з'ясування змісту положень загального та спеціального корпоративного законодавства, що регулюють статутний капітал юридичних осіб приватного права.

Метод узагальнення використано для систематизації результатів аналізу правозастосовної діяльності у сфері операцій зі статутним капіталом, зокрема щодо його збільшення та зменшення, а також для виявлення типових проблем застосування відповідних норм.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали практичної діяльності, зокрема корпоративні документи, що відображають реалізацію процедур збільшення статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю: протоколи загальних зборів учасників товариства щодо прийняття рішення про залучення додаткових вкладів та затвердження результатів їх внесення (Додатки 1–2).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА

1.1. Поняття та правова природа статутного капіталу юридичних осіб приватного права

Майнова основа діяльності юридичних осіб приватного права може формуватися з різних джерел, зокрема за рахунок доходів від господарської діяльності, залучених інвестицій, фінансових та інвестиційних доходів, отриманих кредитних ресурсів тощо. Водночас на етапі створення такої юридичної особи, визначальним джерелом формування її майнової бази виступають вклади засновників. Саме засновники як суб'єкти, що ініціюють створення юридичної особи та визначають засади її функціонування, покликані забезпечити формування обсягу майна, необхідного та достатнього для досягнення її цілей та здійснення діяльності.

Сукупність вкладів засновників, внесених з метою створення та первинного забезпечення діяльності юридичної особи, у правовій доктрині та законодавстві України розуміється як статутний капітал. Він виступає не тільки початковою майновою базою юридичної особи, а й правовою конструкцією, яка відображає обсяг корпоративних прав учасників та межі їх участі у формуванні майна юридичної особи.

Згідно зі статтею 115 Цивільного кодексу України (далі – «ЦК України») господарське товариство є, зокрема, власником майна, переданого йому учасниками товариства у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу [1]. Тобто механізм формування статутного капіталу полягає у внесенні засновниками (учасниками) вкладів до статутного капіталу, які передаються товариству у власність, внаслідок чого у учасника замість речового права на відповідний об'єкт виникають корпоративні права, що опосередковують його участь у юридичній особі.

При цьому законодавство України характеризується відсутністю уніфікованої

дефініції статутного капіталу, яка б універсально застосовувалась до всіх юридичних осіб приватного права. Так, ЦК України у статті 113 визначає статутний капітал як елемент конструкції господарського товариства («юридичної особи, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками»), але не дає загального визначення [1].

Натомість, спеціальне корпоративне законодавство визначає це поняття для цілей власного правового регулювання, з урахуванням особливостей щодо правового режиму, порядку формування і допустимих форм вкладів, що варіюються в залежності від організаційно-правової форми і сфери діяльності юридичної особи. Системний аналіз спеціального законодавства дозволяє виокремити типові законодавчі моделі визначення статутного капіталу.

У спеціальному корпоративному законодавстві, що регулює організаційно-правові форми господарських товариств, статутний капітал визначається як номінальна величина, яка відповідає обсягу участі у товаристві. Так, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у статті 12 визначає статутний капітал через суму номінальної вартості часток учасників, виражених у гривні, підкреслюючи номінально-обліковий характер цієї величини [2]. У статті 2 Закону України «Про акціонерні товариства» аналогічна логіка виражена через категорію номінальної вартості розміщених акцій: статутний капітал акціонерного товариства – сума номінальної вартості всіх розміщених акцій такого товариства [3].

Законодавство, що врегульовує окремі сектори діяльності юридичних осіб, демонструє іншу нормативну техніку. У цій площині законодавець орієнтується не лише на номінальний характер статутного капіталу, а й на необхідність його формування у грошовій формі, оскільки регуляторні вимоги фінансової стійкості суб'єкта та допуску до діяльності на відповідному ринку передбачають можливість перевірки законності походження внесених коштів.

Яскравим прикладом такого підходу є Закон України «Про банки і банківську діяльність», який у статті 2 визначає статутний капітал як сплачену грошовими внесками учасників банку вартість акцій, паїв банку в розмірі, визначеному статутом [4]. У статті 17 Закону України «Про страхування» також закріплюється

принцип формування та/або збільшення статутного капіталу страховика виключно у грошовій формі із зарахуванням на банківські рахунки. Також встановлено вимоги до підтвердженості джерел коштів [5].

Окремий варіант демонструє кооперативне законодавство. У статті 1 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» статутний капітал визначено як капітал кооперативу, що формується з вкладів і додаткових вкладів членів та асоційованих членів сільськогосподарського кооперативу [6]. Тут статутний капітал описується через членську природу і пайову структуру, залишаючись при цьому конструкцією, що заснована на вкладах.

Отже, поняття статутного капіталу у вітчизняному законодавстві не має універсального нормативного визначення і розкривається через сукупність спеціальних законодавчих конструкцій, що враховують особливості організаційно-правової форми юридичної особи та характер її діяльності. Я. О. Короташ справедливо зауважує, що законодавче визначення статутного капіталу через суму вкладів учасників не відображає повною мірою його юридичної сутності, а відображає передусім спосіб його формування [7, с. 56]. В умовах такої фрагментарності законодавчого підходу, зокрема відсутності узагальненого змістовного визначення цієї категорії, виникає необхідність її теоретичного конструювання. З цією метою доцільним є виокремлення ознак статутного капіталу, що дозволять розкрити його характеристики та сформулювати доктринально обґрунтоване поняття статутного капіталу юридичних осіб приватного права.

По-перше, ключовою ознакою, яка вирізняє статутний капітал з-поміж інших суміжних категорій, є те, що він може бути сформований виключно у юридичної особи, що є об'єднанням майна. У ЦК України законодавець використовує дві суміжні категорії – «статутний капітал» і «складений капітал», закріплюючи їх у межах нормативної конструкції господарських товариств. Так, відповідно до статті 113 кодексу господарське товариство визначається як юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками, тоді як стаття 115 встановлює, що майно, внесене учасниками як вклад до такого капіталу, переходить у власність товариства [1].

У науковій літературі висловлювалися різні пояснення використання законодавцем такої подвійної термінології: «статутний капітал» і «складений капітал». Частина авторів пов'язує таку термінологічну варіативність із особливостями установчих документів, вважаючи, що застосування того чи іншого терміну зумовлене формою відповідного установчого документу (статут, меморандум тощо) [8]. Інші дослідники пояснюють таке розмежування відмінностями між окремими організаційно-правовими формами юридичних осіб [9, с. 74]. Водночас такі підходи не дають можливості сформулювати універсальний критерій розмежування відповідних категорій, оскільки зводять пояснення до окремих формально-юридичних характеристик без урахування загальної логіки побудови інституту юридичної особи в цивільному праві. Унаслідок цього поза увагою залишається визначальний системний чинник – характер організаційної моделі юридичної особи та спосіб формування її майнової основи.

Більш переконливою видається позиція, відповідно до якої застосування відповідної категорії зумовлене способом створення юридичної особи – як об'єднання майна або об'єднання осіб. У першому випадку визначальною є концентрація майнових внесків та їх правове оформлення у вигляді статутного капіталу. До таких суб'єктів належать, зокрема, акціонерні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, а також інші корпоративні утворення, діяльність яких ґрунтується на об'єднанні майнових внесків учасників у єдиний майновий масив юридичної особи. Натомість для юридичних осіб, у яких вирішальне значення має особиста трудова участь членів або їх підприємницька діяльність, законодавець передбачає формування складеного капіталу. До таких суб'єктів належать, зокрема, повні та командитні товариства, а також інші корпоративні утворення, діяльність яких ґрунтується на особистій участі в діяльності юридичної особи.

Показовим є приклад фермерського господарства. Відповідно до статті 1 Закону України «Про фермерське господарство» воно може бути зареєстроване як юридична особа або фізична особа-підприємець. Проте стаття 19 цього Закону передбачає формування у ньому складеного капіталу, до якого входить майно

фермерського господарства [10]. Така нормативна конструкція свідчить, що сама по собі вимога наявності статуту як установчого документа юридичної особи не є визначальною для кваліфікації капіталу як статутного. Вирішальним є характер організаційної моделі юридичної особи, а саме – чи ґрунтується вона передусім на акумуляції майнових внесків як основі корпоративної структури.

Таким чином, статутний капітал є атрибутом саме тих юридичних осіб приватного права, організаційна конструкція яких побудована на об'єднанні майна учасників. Ця характеристика дозволяє відмежувати статутний капітал від інших форм майнової організації юридичних осіб та підкреслює його майнову природу.

По-друге, статутний капітал характеризується обов'язковою публічною фіксацією його розміру та структури. Так, відповідно до статті 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» відомості про розмір статутного капіталу, розміри та розподіл часток учасників підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань у порядку, визначеному законом. Саме державна реєстрація надає цій категорії юридичної визначеності та публічної достовірності, на що вказує стаття 10 цього ж Закону. Відповідно до неї відомості, внесені до зазначеного реєстру, вважаються достовірними та можуть бути використані у спорі з третьою особою, тоді як невнесені відомості не можуть бути протиставлені третім особам [11]. Така законодавча конструкція свідчить, що саме державна реєстрація є юридичним моментом набрання відповідними змінами правової сили у зовнішніх правовідносинах.

Статутний капітал у такому вимірі виступає не тільки внутрішньою характеристикою юридичної особи, а й елементом її зовнішньої ідентифікації. Публічність відомостей про його розмір забезпечує прозорість корпоративної структури, дозволяє третім особам оцінити задекларований обсяг участі засновників та загалом сприяє стабільності цивільного обороту.

По-третє, статутний капітал формується шляхом внесення вкладів засновниками (учасниками), що зумовлює його похідний характер від майнової

ініціативи учасників. Як наголошує В. М. Кравчук, статутний капітал первинно формується засновниками юридичної особи, а його розмір безпосередньо пов'язаний із розміром внесків, що визначає обсяг корпоративних прав учасника [12, с. 583]. Мова йде не лише про юридичний факт передання майна або коштів, а про комплексну процедуру внесення вкладів, яка передбачає визначення їх розмірів, виду, грошової оцінки (у разі внесення іншого, ніж грошові кошти, майна) та строків внесення. Саме через таку процедуру внесення вкладів здійснюється первісна акумуляція ресурсів у правовій формі, що стає підставою для виникнення корпоративних відносин між учасниками та юридичною особою.

У цьому контексті О. В. Гарагонич справедливо характеризує формування статутного капіталу як складний юридичний склад, що охоплює як приватно-приватні, так і публічно-правові елементи [13, с. 31]. Отже, йдеться не лише про внутрішньокорпоративну домовленість учасників, а про багатоступеневий процес, який включає прийняття корпоративних рішень, внесення майна, а також державну реєстрацію відповідних відомостей.

Водночас В. Луць та співавтори підкреслюють, що у підходах до характеристики статутного капіталу поєднується обліково-бухгалтерський підхід із правовим аспектом. Саме через статутний капітал простежується зв'язок між правовим режимом майна учасників, яке вноситься ними як вклади, майном самої юридичної особи та корпоративними правами учасників [14, с. 240]. Таким чином, формування статутного капіталу є не лише економічною операцією, а й правовим механізмом трансформації індивідуального майна засновників у відокремлену майнову основу юридичної особи.

Деякі вчені, як-от І. В. Спасибо-Фатєєва, зауважують, що статутний капітал не існує як самостійний об'єкт цивільного права, а є правовою конструкцією, запозиченою зі сфери бухгалтерського обліку та адаптованою для потреб корпоративного регулювання [15, с. 11].

Наведені позиції дозволяють зробити висновок, що статутний капітал не може виникнути автономно, а є результатом узгодженого волевиявлення засновників, спрямованого на формування майнової основи юридичної особи. При цьому саме

процедура внесення вкладів виступає тим юридичним механізмом, через який відбувається трансформація майнової ініціативи учасників у корпоративно оформлену майнову основу суб'єкта господарювання.

Зазначене дозволяє сформулювати четверту ознаку: статутний капітал не є тотожним майну юридичної особи. Розмежування цих категорій має принципове значення для правильного розуміння правової природи статутного капіталу та його місця у системі майнових відносин юридичної особи. Ототожнення статутного капіталу з майном призводило б до спрощеного економічного трактування цієї категорії та ігнорування її нормативного змісту.

Так, І. Коваль та К. Оверковський, аналізуючи положення законодавства України, звертають увагу на те, що не всі юридичні особи приватного права формують статутний капітал, однак кожна з них здійснює діяльність на основі певного майнового комплексу [16, с. 143]. Цей висновок підтверджує, що наявність майна є універсальною передумовою функціонування юридичної особи, тоді як формування статутного капіталу є ознакою лише окремих організаційних моделей.

Подібної позиції дотримуються й В. Луць та співавтори, які наголошують, що поняття «майно юридичної особи» та «статутний капітал» не збігаються ані за обсягом, ані за правовим призначенням. Майно юридичної особи є постійно змінною економіко-правовою категорією, що трансформується у процесі господарської діяльності, включає різні види активів та може істотно коливатися в залежності від результатів такої діяльності. Натомість статутний капітал має відносно стабільний характер, оскільки його розмір може бути змінений лише у спеціально визначеному законом порядку та за наявності встановлених підстав. Більше того, юридична особа завжди має певне майно як матеріальну основу своєї правосуб'єктності, навіть якщо їй не належать речі на праві власності, що додатково підтверджує відсутність тотожності між цими поняттями [14, с. 248].

Отже, статутний капітал не виступає сукупністю окремо взятих активів юридичної особи, а є юридично зафіксованим показником вартості внесених учасниками ресурсів. Якщо майно юридичної особи характеризується динамічністю та змінністю, то статутний капітал має формалізований і відносно стабільний

характер, зберігаючи свій номінальний розмір до моменту його зміни у встановленому законом порядку. У цьому сенсі статутний капітал слід розглядати як нормативно закріплене джерело формування майнової бази юридичної особи, а не як саме майно у його економічному значенні.

По-п'яте, внесення вкладів до статутного капіталу є підставою набуття корпоративних прав, оскільки саме від факту та обсягу майнового внеску учасника залежить формування його правового статусу в межах юридичної особи. У цьому аспекті І. В. Спасибо-Фатєєва розглядає внесення вкладу до статутного капіталу як особливий різновид договірних відносин, спрямованих на зміну власника майна. З цивільно-правової точки зору, мова йде про правочин, що опосередковує перехід права власності від засновника до юридичної особи, подібно до договору купівлі-продажу чи міни. Водночас у публічно-правовому вимірі внесення вкладу кваліфікується як обмін матеріальних цінностей на корпоративні права або як операція з їх придбання (відчуження) [17, с. 266].

Такий підхід дозволяє розглядати внесок не лише як акт передачі майна, а як юридичний спосіб трансформації речового права засновника у комплекс корпоративних правомочностей. У цьому сенсі внесення вкладу виступає підставою виникнення частки у статутному капіталі, а відтак – і прав на участь в управлінні, одержання дивідендів та реалізацію інших елементів статусу учасника юридичної особи. Саме через внесок матеріалізується частка, а частка у свою чергу виступає носієм корпоративних прав.

Обсяг зазначених прав прямо корелює з розміром частки учасника в статутному капіталі, що визначає не лише кількість голосів під час прийняття рішень, а й розмір дивідендів, частку у майні, що залишиться після ліквідації юридичної особи, а також можливість впливати на її стратегічні рішення, у тому числі в порядку участі в загальних зборах. Як слушно зазначає Р. В. Колосов, обсяг корпоративних повноважень учасника значною мірою залежить від величини його частки, оскільки саме частка визначає масштаб участі та ступінь впливу на управлінські процеси в юридичній особі [18, с. 73–74]. Отже, статутний капітал закріплює структурний розподіл корпоративної участі пропорційно майновому внеску.

По-шосте, статутний капітал має цільове призначення, яке полягає у створенні матеріальної основи для функціонування юридичної особи. Його формування спрямоване на забезпечення можливості розпочати та в подальшому здійснювати діяльність відповідно до визначених установчими документами цілей. Мова йде не про гарантування фактичної платоспроможності, а про встановлення формалізованого мінімуму майнової бази, яка слугує відправною точкою господарської діяльності юридичної особи.

Такий підхід знаходить підтримку і в доктрині. Зокрема, В. М. Кравчук підкреслює, що статутний капітал використовується для початку господарської діяльності юридичної особи [19, с. 6]. У цьому контексті статутний капітал розглядається не лише як зафіксований у статуті показник, а як юридично оформлений результат об'єднання внесків засновників, який дозволяє суб'єкту господарювання розпочати самостійну участь у цивільному обороті.

У праці І. Я. Салуки, присвяченої економіко-правовій природі статутного капіталу, наголошується на тому, що його основне призначення полягає в забезпеченні матеріальної бази діяльності підприємства як на етапі становлення, так і в процесі подальшої виробничо-господарської діяльності [20, с. 438]. Така позиція дозволяє розглядати статутний капітал як вихідну точку майнової організації юридичної особи, через яку реалізується її правосуб'єктність у господарському обороті.

Таким чином, статутний капітал виступає не абстрактною величиною, а інструментом первісної концентрації ресурсів, необхідних для реалізації корпоративної мети.

По-сьоме, статутний капітал виконує роль формалізованого орієнтира для третіх осіб, зокрема кредиторів. Наявність зареєстрованого розміру статутного капіталу створює уявлення про початковий рівень участі засновників у формуванні майнової основи юридичної особи та про їхню готовність нести ризики підприємницької діяльності.

Н. М. Бондаренко та О. О. Худак у свою чергу зауважують, що статутний капітал має подвійну природу. З одного боку, він відображає фонд внесків учасників у майно

юридичної особи, а з іншого – виступає показником власного капіталу суб'єкта господарювання [21, с. 117]. Саме ця фіксація облікового характеру дозволяє третім особам орієнтуватись у мінімальному обсязі майнової участі засновників.

Водночас статутний капітал не може розглядатися як реальний фонд грошових коштів, з якого безпосередньо задовольняються вимоги кредиторів. Його гарантійний аспект полягає у нормативному закріпленні певного мінімального обсягу внесків, який не може бути довільно зменшений без дотримання встановленої законом процедури. Саме поєднання публічності, стабільності та нормативно визначеної процедури зміни розміру статутного капіталу формує його гарантійний потенціал у системі приватноправових відносин, а також додатковий рівень правової визначеності у відносинах з третіми особами.

Враховуючи наведене вище, статутний капітал юридичної особи приватного права доцільно визначити як зареєстровану у встановленому законом порядку вартісну величину, що формується з вкладів засновників (учасників), об'єднаних у єдиний майновий масив юридичної особи, та слугує юридичною підставою виникнення у них корпоративних прав. Така конструкція відображає формалізований обсяг майнової участі засновників у створенні юридичної особи та визначає параметри їхньої корпоративної участі.

1.2. Нормативно-правове регулювання статутного капіталу юридичних осіб приватного права

У правовій системі України інститут статутного капіталу юридичних осіб приватного права характеризується багаторівневим нормативно-правовим регулюванням, що здійснюється на загальному та спеціальному рівнях. Загальний рівень забезпечує встановлення універсальних правил для юридичних осіб, закріплюючи основні організаційно-правові форми, базові ознаки статутного капіталу, а також норми, що відсилають до спеціального законодавства. Спеціальний

рівень регулювання у свою чергу деталізує відповідні вимоги залежно від організаційно-правової форми юридичної особи (товариство з обмеженою чи додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або від специфіки сфери її діяльності (банки, страховики, фінансові компанії, інститути спільного інвестування тощо).

Водночас слід враховувати, що нормативно-правова система регулювання корпоративних відносин в Україні упродовж останніх років зазнала істотної трансформації. До проведення відповідних змін регулювання корпоративних відносин характеризувалося домінуючою роллю кодифікованих актів, передусім Цивільного та Господарського кодексів України. Зазначені акти містили не лише загальні засади правового статусу юридичних осіб, а й окремі положення, що фактично виконували функцію деталізованого регулювання їх створення, діяльності та припинення. Водночас паралельне застосування норм цих кодексів у ряді випадків зумовлювало їх дублювання та породжувало колізії у правозастосовній практиці.

Однією з характерних тенденцій процесу цієї трансформації стало поступове перенесення значної частини деталізованого регулювання юридичних осіб корпоративного типу до спеціальних законів. Натомість положення ЦК України набули переважно рамкового та відсильного характеру, закріплюючи передусім загальні засади правового статусу юридичних осіб відповідних організаційно-правових форм та відсилаючи до спеціального законодавства, що детально врегульовує порядок їх створення, діяльності та припинення.

Зазначена тенденція чітко простежується у змінах окремих норм ЦК України, внесених у процесі реформування корпоративного законодавства. Зокрема, відповідно до пункту 3 Прикінцевих та перехідних положень нового Закону України «Про акціонерні товариства» було переглянуто підхід до співвідношення кодифікованого та спеціального регулювання корпоративних відносин. У результаті ЦК України зосередився переважно на закріпленні норм загального характеру, які визначають базові правові конструкції та основні ознаки відповідних організаційно-правових форм юридичних осіб. Натомість значний масив положень, що деталізовано регламентують структуру органів управління, порядок формування та зміни

статутного капіталу, а також права й обов'язки учасників, було системно зосереджено у спеціальному законодавстві, насамперед у Законі України «Про акціонерні товариства» [3].

Водночас реформування не обмежалося лише трансформацією раніше деталізованих приписів ЦК України. Кодекс також зазнав і точкових змін, спрямованих на актуалізацію та уніфікацію кодифікаційної основи корпоративного регулювання. Зокрема, відповідно до пункту 3 Прикінцевих та перехідних положень зазначеного Закону ЦК України було доповнено статтями 140 та 141, у яких визначено ключові ознаки товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю та закріплено відсилку до спеціального закону щодо особливостей їх діяльності [3]. Такі зміни свідчать про формування моделі нормативного регулювання, за якої ЦК України закріплює базові дефініції та загальні засади правового статусу юридичних осіб приватного права, тоді як спеціальне законодавство забезпечує більш деталізоване регулювання окремих аспектів їх функціонування.

Окремо варто враховувати актуальні зміни в системі господарського законодавства, пов'язані з втратою чинності Господарським кодексом України. Відповідне законодавче рішення закріплено Законом України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», який у статті 17 передбачає припинення дії Господарського кодексу України з 28 серпня 2025 року та запроваджує перехідний період до 28 серпня 2028 року [22]. З огляду на тривале співіснування Цивільного та Господарського кодексів і наявні колізії їх приписів, скасування останнього має системний ефект для загального нормативно-правового регулювання корпоративних відносин: регулятивний центр ваги зміщується до ЦК України як базового кодифікованого акта приватноправового спрямування та до спеціального законодавства, яке деталізує статус окремих організаційно-правових форм і секторів.

У контексті дослідження статутного капіталу юридичних осіб приватного права це означає посилення ролі цивільно-правових конструкцій у визначенні загальних засад формування та функціонування цього правового інституту, а також підвищення

значення спеціальних законів для регламентації процедур внесення вкладів, зміни розміру капіталу, корпоративного управління та захисту інтересів учасників і кредиторів.

Положення ЦК України та Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» визначають базові параметри правового режиму статутного капіталу та його місце в конструкції юридичної особи приватного права, розглядаючи його як невід'ємний елемент юридичної особи та як показник, що підлягає офіційній фіксації й відображенню у публічному реєстрі.

ЦК України у статті 83 визначає основні організаційно-правові форми юридичних осіб, зокрема можливість їх створення у формі товариств, установ та інших форм, встановлених законом [1]. Для дослідження статутного капіталу принципове значення мають положення, що стосуються юридичних осіб корпоративного типу, передусім підприємницьких товариств, оскільки саме ці форми конструктивно спираються на модель майнової основи, поділеної між учасниками або акціонерами.

Зокрема, ЦК України у статтях 140–141 виходить із того, що статутний капітал у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю поділяється на частки між учасниками, а особливості правового статусу та діяльності таких товариств деталізуються у спеціальному Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Натомість відповідно до статті 152 ЦК України в акціонерному товаристві статутний капітал поділяється на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, а корпоративні права за ним посвідчуються акціями. Специфіка функціонування акціонерних товариств, включно з особливостями формування та зміни статутного капіталу та обігу акцій, визначається Законом України «Про акціонерні товариства» [1].

Отже, на рівні ЦК України закріплюється загальна модель правового регулювання статутного капіталу юридичних осіб корпоративного типу, яка охоплює три базові елементи: (1) розуміння статутного капіталу як сукупності внесків учасників або оплати акцій; (2) поділ капіталу на частки або акції як юридичну

техніку розподілу корпоративних прав; (3) відсилючий характер значної частини приписів, що передбачає подальшу деталізацію процедур формування та зміни статутного капіталу у спеціальному законодавстві.

Важливою складовою правового режиму статутного капіталу є забезпечення публічності відомостей про нього. Цю функцію виконує Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Попри те, що зазначений закон не встановлює матеріально-правових правил внесення вкладів або зміни розміру статутного капіталу, він визначає процедури й стандарти реєстраційного відображення відповідних відомостей, що безпосередньо впливає на їх юридичну значущість у цивільному обороті.

Зокрема, цей закон у статті 9 передбачає обов'язковість внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань відомостей про розмір статутного капіталу, а також про розміри та розподіл часток учасників [11]. Таким чином, статутний капітал набуває не лише внутрішньокорпоративного значення, а й функціонує як елемент публічної ідентифікації юридичної особи для третіх осіб, зокрема контрагентів, кредиторів та потенційних інвесторів.

Крім того, закон закріплює принцип довіри до відомостей, внесених до державного реєстру. Відповідно до статті 10 цього закону внесені відомості вважаються достовірними і можуть використовуватись у спорі з третіми особами. Натомість відомості, що підлягають внесенню, але не внесені, не можуть бути використані проти третьої особи, якщо інше не випливає з обставин, зокрема якщо така особа знала або могла знати про відповідні дані [11]. У площині корпоративних відносин це означає, що зміни у складі учасників, розмірах часток чи статутному капіталі, не відображені у реєстрі, істотно обмежують свою правову дієвість у зовнішніх правовідносинах.

Закон у статті 17 також визначає документальні підстави для державної реєстрації окремих змін, пов'язаних зі статутним капіталом і частками учасників, зокрема на підставі рішень органів управління товариства або судових рішень про визначення розміру статутного капіталу чи стягнення частки у статутному капіталі

[11]. Це дозволяє розглядати державну реєстрацію як процесуально-організаційний механізм, який поєднує корпоративне регулювання із засобам судового захисту корпоративних прав.

Правове регулювання формування статутного капіталу охоплює не лише корпоративні та реєстраційні норми, але й процедурні правила, що визначають порядок фактичного внесення грошових коштів та їх документального оформлення. У цьому контексті важливе значення має Інструкція про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків. Згідно з Інструкцією засновники можуть відкрити спеціальний поточний рахунок для формування статутного (складеного) капіталу юридичної особи. Передбачено, що клієнт має право відкрити лише один такий рахунок у національній та/або іноземній валюті, а відкриття здійснюється на підставі заяви та установчих документів або їх копій. Особливість правового режиму такого рахунку полягає в тому, що на нього зараховуються кошти засновників до моменту державної реєстрації юридичної особи. Після реєстрації рахунок може функціонувати як звичайний поточний рахунок. У випадку відмови в державній реєстрації рахунок підлягає закриттю, а кошти повертаються засновникам [23].

Спеціальний рівень нормативно-правового регулювання деталізує правовий режим статутного капіталу залежно від організаційно-правової форми юридичної особи та, у низці випадків, від сфери її діяльності. Основними актами такого рівня у корпоративній площині є Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та Закон України «Про акціонерні товариства».

Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у статті 12 встановлює, що розмір статутного капіталу товариства визначається як сума номінальної вартості часток його учасників. Частка учасника може додатково визначатися у відсотках, що співвідносяться з номінальною вартістю його частки та загальним розміром статутного капіталу товариства [2].

Закон також у статті 13 допускає внесення вкладів у грошовій формі, у вигляді цінних паперів або іншого майна, якщо інше не встановлено законом. Водночас передбачено обмеження, спрямоване на запобігання формуванню «фіктивного»

статутного капіталу: товариство не вправі надавати позику для оплати внеску учасника або поручатися за зобов'язаннями перед третіми особами, пов'язаними з такою оплатою. Для негрошових внесків встановлено спеціальний порядок: майно, що вноситься до статутного капіталу, підлягає грошовій оцінці, яка затверджується одностайним рішенням загальних зборів учасників. У разі створення товариства – рішенням засновників про створення товариства [2].

Закон також у статті 14 встановлює загальний строк внесення вкладів – шість місяців з дня державної реєстрації товариства, якщо інше не передбачено статутом, а вартість внеску не може бути меншою за номінальну вартість частки учасника. У разі порушення обов'язку щодо внесення вкладу статтею 15 передбачено механізм реагування: учаснику направляється попередження із наданням додаткового строку, а за його впливом загальні збори можуть ухвалити рішення про виключення учасника, зменшення статутного капіталу, перерозподіл неоплаченої частки між іншими учасниками або ліквідацію товариства [2].

Регулювання статутного капіталу акціонерних товариств є більш складним та інституційно пов'язаним із ринком капіталу. Формування статутного капіталу здійснюється через емісію та оплату акцій, а правовий режим акцій обумовлює підвищений рівень процедурності відповідних корпоративних процесів.

Так, Закон України «Про акціонерні товариства» у статті 22 встановлює, що акції є іменними та існують виключно в електронній формі, а товариство може здійснювати емісію простих і привілейованих акцій. Мінімальний розмір статутного капіталу визначається законом у статті 16 на рівні 200 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на день створення товариства. Закон також містить елементи підходу, спрямованого на підтримання капіталу, зокрема через регулювання співвідношення чистих активів і статутного капіталу та обов'язок органів управління ініціювати розгляд заходів у разі істотного зменшення вартості чистих активів. Процедури збільшення та зменшення статутного капіталу акціонерного товариства врегульовані детально у статтях 17–18 і пов'язані з емісійними механізмами: вони можуть здійснюватися через додаткову емісію акцій, зміну їх номінальної вартості або анулювання викуплених акцій. Після ухвалення рішення про зменшення статутного

капіталу товариство зобов'язане повідомити кредиторів у порядку, встановленому законом [3].

Додаткове процедурне регулювання забезпечують нормативні акти Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, зокрема Положення про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій, що визначає порядок реєстрації випусків акцій, звітів про результати їх емісії та інші пов'язані дії [24].

У фінансовому секторі законодавець встановлює підвищені вимоги до статутного капіталу юридичних осіб, що зумовлено специфікою їх функціонування та системним характером ризиків, пов'язаних із залученням коштів третіх осіб і виконанням зобов'язань перед широким колом клієнтів. На відміну від більшості суб'єктів господарювання, банки, страховики, кредитні спілки, фінансові компанії та ломбарди здійснюють діяльність, у межах якої фінансова стійкість організації прямо корелює з рівнем захищеності її клієнтів, а також із загальною стабільністю фінансового ринку. Саме тому статутний капітал у цьому секторі виконує не лише установчу та корпоративну функції, але й слугує елементом пруденційної гарантії, що має забезпечити мінімально необхідний рівень ресурсної спроможності суб'єкта господарювання.

Закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про страхування», «Про фінансові послуги та фінансові компанії», «Про інститути спільного інвестування» закріплюють спеціальний правовий режим статутного капіталу відповідних суб'єктів. Передусім це проявляється у встановленні підвищених мінімальних вимог до його розміру як передумови набуття права на здійснення діяльності на фінансовому ринку. Поряд із кількісним критерієм законодавство запроваджує й якісні вимоги до формування капіталу: передбачаються правила щодо допустимих джерел походження коштів, їх підтвердження та прозорості структури власності, що спрямовано на недопущення капіталізації за рахунок непідтверджених ресурсів і на мінімізацію ризиків відмивання коштів чи прихованих правовідносин з управління та контролю юридичною особою. Також встановлено обмеження щодо форми внесків та валютних умов їх здійснення [4, 5, 25, 26].

Крім того, спеціальне регулювання охоплює процедури збільшення статутного капіталу, які мають більш формалізований характер порівняно із загальнокорпоративними правилами. Такі процедури супроводжуються додатковими вимогами до розкриття інформації, перевірки джерел походження коштів та оцінки впливу операції на фінансовий стан юридичної особи. Відповідні рішення не зводяться лише до внутрішньокорпоративної волі учасників, а перебувають у площині посиленого пруденційного нагляду, що реалізується уповноваженими регуляторними органами. У цьому контексті контрольні повноваження регулятора спрямовані на забезпечення платоспроможності та стабільності фінансових установ, а також на захист прав та законних інтересів споживачів фінансових послуг і кредиторів [4, 5, 25, 26].

Таким чином, можна зробити висновок, що нормативно-правове регулювання статутного капіталу юридичних осіб приватного права в Україні має багаторівневу структуру. Загальний рівень задає основні правові засади діяльності юридичних осіб і забезпечує публічність ключових відомостей про статутний капітал, тоді як спеціальний рівень конкретизує порядок формування, зміни та функціонування статутного капіталу залежно від організаційно-правової форми юридичної особи або сфери її діяльності.

Водночас чинне нормативно-правове регулювання статутного капіталу залишається певною мірою фрагментарним, оскільки відповідні норми містяться у різних актах – ЦК України, спеціальних корпоративних законах, законодавстві про державну реєстрацію юридичних осіб, актах, що регулюють діяльність фінансових компаній, а також у підзаконних нормативних актах регуляторних органів. Така нормативна розпорошеність обумовлює необхідність системного тлумачення відповідних законодавчих положень. Водночас вона свідчить про потребу подальшого вдосконалення нормативно-правової бази з метою підвищення рівня правової визначеності, забезпечення передбачуваності правового регулювання та підтримання належного балансу між гнучкістю корпоративних механізмів і стабільністю майнової основи юридичних осіб приватного права.

1.3. Функції статутного капіталу юридичних осіб приватного права: доктринальні підходи та сучасна трансформація

У системі правових засобів, що забезпечують функціонування та правосуб'єктність юридичних осіб приватного права, статутний капітал посідає фундаментальне місце. Його значення не обмежується лише технічним відображенням вартості майна, переданого засновниками під час створення юридичної особи. Статутний капітал виступає складним правовим інститутом, який виконує низку взаємопов'язаних функцій і забезпечує баланс інтересів учасників товариства, самої юридичної особи та третіх осіб, насамперед кредиторів. У сучасних умовах розвитку корпоративного законодавства України, що характеризується поступовою лібералізацією процедур створення господарських товариств та відмовою від жорстких вимог щодо мінімального розміру капіталу для окремих організаційно-правових форм, виникає потреба у переосмисленні традиційних доктринальних підходів до визначення змісту функцій статутного капіталу.

Значення статутного капіталу юридичної особи приватного права розкривається саме через аналіз функцій, які він виконує у системі цивільно-правових відносин. У юридичній доктрині функції статутного капіталу розглядаються як основні напрями впливу цієї правової категорії на майнову та організаційну структуру юридичної особи. Так, В. М. Мартин та К. Ю. Дюкарева-Бержаніна зазначають, що однією з базових функцій статутного капіталу є функція стартового капіталу. Ця функція має первісний характер, оскільки саме статутний капітал визначає мінімальний обсяг майна, яке об'єктивно необхідне юридичній особі для початку господарської діяльності та забезпечення її подальшого функціонування [27, с. 85].

І. Я. Салука, деталізуючи зміст цієї функції, підкреслює її матеріальний аспект. На етапі створення підприємства статутний капітал виступає фінансовим ресурсом, за рахунок якого і формується майнова база юридичної особи. Йдеться, зокрема, про придбання основних засобів, матеріальних ресурсів, формування оборотних активів, а також нематеріальних активів [20, с. 438]. У цьому значенні статутний капітал

виконує роль первинного джерела майнової відокремленості юридичної особи, що є необхідною передумовою її участі у правовідносинах від власного імені.

Я. О. Короташ, аналізуючи зміст зазначеної функції, звертає увагу на її інвестиційний характер. На думку дослідника, стартова функція полягає в тому, що кошти, майно або майнові права, які вносяться учасниками до статутного капіталу, формують матеріальну основу для започаткування діяльності новоствореної юридичної особи або для фінансування діяльності суб'єкта господарювання, що вже існує, у разі подальшого формування чи збільшення статутного капіталу. Отже, внески учасників виступають первинним джерелом ресурсів, необхідних для формування майнової бази юридичної особи. Водночас, як підкреслює Я. О. Короташ, статутний капітал не є єдиним способом фінансування діяльності товариства, оскільки поряд із внесками учасників можуть використовуватися інші джерела фінансування. У зв'язку з цим вчений робить висновок про певну диспозитивність цієї функції, що особливо проявляється у правовому регулюванні товариств з обмеженою відповідальністю, для яких законодавством не встановлено мінімального розміру статутного капіталу. Саме тому, на думку автора, більш точним є використання терміна «інвестиційна функція», який відображає не лише первинне формування капіталу, а й його подальше збільшення у процесі діяльності товариства [7, с. 57].

У цьому контексті стартова функція фактично трансформується у ширший механізм внутрішнього інвестування, що забезпечує розвиток і фінансову стабільність юридичної особи на різних етапах її діяльності. Цьому також сприяє податкове законодавство України, яке створює правові передумови для реалізації інвестиційної ролі статутного капіталу. Зокрема, внесення грошових коштів або майна до статутного капіталу юридичної особи не розглядається як операція, що формує доходи чи витрати у бухгалтерському обліку, а відтак не впливає на визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток підприємств відповідно до п. 134.1 Податкового кодексу України [28]. Крім того, передача активів до статутного капіталу не має характеру операції з постачання товарів або послуг, а тому не утворює об'єкта оподаткування податком на додану вартість [29]. Такий підхід свідчить про

те, що законодавець розглядає внески до статутного капіталу передусім як форму інвестування у діяльність юридичної особи, а не як господарську операцію обмінного характеру.

При цьому слід зауважити, що законодавство України не встановлює мінімального розміру статутного капіталу для товариств з обмеженою відповідальністю, на відміну від акціонерних товариств, для яких відповідний майновий ценз прямо передбачений законом [2, 3]. Фактично це означає, що статутний капітал товариства з обмеженою відповідальністю може бути сформований у символічному розмірі, навіть на рівні однієї гривні [30]. За таких умов статутний капітал не завжди здатний виконувати стартову функцію, оскільки його фактичний обсяг у багатьох випадках є недостатнім для формування реальної майнової бази товариства та забезпечення початку його господарської діяльності. У практиці корпоративних відносин нерідко трапляються ситуації, коли задекларований розмір статутного капіталу має суто формальний характер і не відповідає потребам фінансування діяльності юридичної особи.

Водночас сучасна юридична наука підкреслює, що обмеження ролі статутного капіталу виключно стартовою функцією призводить до вузького розуміння значення цього правового інституту. Статутний капітал супроводжує юридичну особу протягом усього періоду її діяльності, виконуючи низку інших функцій, що впливають як на внутрішні корпоративні відносини, так і на взаємодію з третіми особами.

У цьому контексті показовою є концепція, запропонована В. М. Кравчуком, який виділяє комплексну систему функцій статутного капіталу, до якої входять економічна, гарантійна, інформаційна та інституційна функції. Зокрема, інституційна функція полягає в тому, що формування статутного капіталу виступає необхідною передумовою створення окремих видів юридичних осіб, а його відсутність може бути підставою для відмови у державній реєстрації. Інформаційна функція проявляється у тому, що відомості про розмір статутного капіталу, розподіл часток між учасниками, предмет внесків та порядок їх формування мають важливе значення для учасників цивільного обороту, оскільки дозволяють оцінити структуру управління товариством,

розподіл голосів та ступінь впливу окремих учасників на його діяльність. Економічна функція пов'язана з тим, що статутний капітал є одним із джерел формування майна юридичної особи, за рахунок якого може фінансуватися діяльність організації, при цьому її різновидом виступає стартова функція, що забезпечує початок господарської діяльності товариства. Гарантійна функція, своєю чергою, полягає у тому, що розмір статутного капіталу відображає мінімальну вартість чистих активів товариства і тим самим слугує певною майновою гарантією для його кредиторів [31, с. 51]. Такий підхід дозволяє розглядати статутний капітал не лише як бухгалтерський показник, а як багатофункціональний правовий інструмент, який одночасно виконує організаційну, економічну та захисну роль у корпоративних відносинах. Водночас наведена класифікація демонструє, що різні функції статутного капіталу тісно взаємопов'язані між собою і відображають різні аспекти одного й того самого інституту – забезпечення майнової основи та стабільності діяльності юридичної особи.

Серед функцій статутного капіталу, що традиційно виокремлюються у науковій літературі, особливе значення тривалий час надавалося гарантійній функції. Її зміст полягає в тому, що статутний капітал має визначати мінімальний обсяг майна юридичної особи, який покликаний забезпечити інтереси її кредиторів. Саме в такому значенні гарантійну функцію розглядає В. М. Кравчук, пов'язуючи її з мінімальною вартістю чистих активів товариства та майновою основою його відповідальності перед третіми особами [31, с. 51].

Водночас у сучасних умовах ефективність гарантійної функції є предметом активних наукових дискусій. Це значною мірою зумовлено еволюцією правового регулювання товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. Якщо раніше відповідна функція була прямо закріплена у ст. 144 ЦК України, яка визначала статутний капітал товариства як мінімальний розмір майна, що гарантує інтереси кредиторів, то після прийняття Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» така норма була виключена [2]. За відсутності законодавчо встановленого мінімального розміру статутного капіталу він може мати суто символічний характер, що фактично нівелює його гарантійне значення.

На цю проблему звертає увагу і Я. О. Короташ, який зазначає, що за сучасної моделі правового регулювання статутний капітал не завжди здатний виконувати гарантійну функцію. Це пояснюється не лише відсутністю мінімального розміру такого капіталу, а й тим, що закон допускає внесення вкладів до статутного капіталу протягом визначеного строку після державної реєстрації товариства, у зв'язку з чим протягом цього періоду фактична майнова база товариства може бути відсутньою. Крім того, контроль за формуванням статутного капіталу значною мірою покладено на саме товариство, що створює ризик зловживань, зокрема щодо відображення у звітності невнесених вкладів як внесених [7, с. 59]. Подібні проблеми у функціонуванні статутного капіталу були виявлені також у працях Л. С. Нецької, яка звертала увагу на завищення оцінки негрошових вкладів, можливість подання недостовірних відомостей про їх внесення та інші недоліки механізму формування статутного капіталу [32, с. 20].

Критичний перегляд гарантійної функції статутного капіталу характерний і для зарубіжної доктрини. Європейські експерти відзначали, що кредитори компанії зацікавлені передусім у здатності компанії виконувати свої короткострокові та довгострокові зобов'язання, а не у формальному розмірі її статутного капіталу. При цьому мінімальний капітал не розглядається як ефективний механізм гарантування інтересів кредиторів, хоча й відсутні переконливі докази того, що він є перешкодою для підприємницької діяльності [33]. Подібні підходи простежуються і в німецькій доктрині. Попри існування вимоги щодо мінімального розміру статутного капіталу для GmbH, науковці визнають, що фактично статутний капітал є робочим капіталом компанії, який використовується у її господарській діяльності. Тому його роль дедалі частіше розглядається не як реальна майнова гарантія, а радше як індикатор серйозності намірів засновників при створенні товариства [34].

З огляду на це, у сучасному корпоративному праві України гарантійна функція статутного капіталу значною мірою втратила своє практичне значення і має переважно декларативний характер. Водночас у певних сферах господарської діяльності вона зберігає принципове значення. Йдеться насамперед про акціонерні товариства та суб'єктів фінансового сектору, для яких законодавством встановлено

підвищені вимоги до мінімального розміру статутного капіталу. У таких випадках статутний капітал виконує роль майнового бар'єра, покликаного забезпечити стабільність діяльності юридичної особи та додатковий захист інтересів інвесторів і кредиторів. Водночас навіть у цих випадках ефективність гарантійної функції забезпечується не лише самим розміром статутного капіталу, а й комплексом правових механізмів, зокрема правилами щодо формування та зменшення капіталу, обмеженнями на виплату дивідендів, а також вимогами до підтримання платоспроможності юридичної особи.

Важливе місце серед функцій статутного капіталу посідає інформаційна функція. Як зазначає В. М. Кравчук, відомості про статутний капітал, насамперед про його розмір, розподіл між учасниками, предмет внесків та порядок формування, мають важливе інформаційне значення для учасників цивільного обороту. У сучасних умовах цифровізації економіки та посилення вимог до прозорості бізнесу ця функція набуває особливого значення. Зокрема, інформація про статутний капітал юридичної особи підлягає внесенню до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, що забезпечує відкритий доступ до даних про його розмір, структуру власності та розподіл часток між учасниками. Завдяки цьому заінтересовані особи можуть отримати уявлення про майнову основу діяльності юридичної особи, а також оцінити співвідношення корпоративних прав учасників і ступінь їхнього впливу на управління товариством [31, с. 51].

У цьому контексті розмір статутного капіталу та розподіл часток між учасниками дозволяють оцінити рівень ризиків, пов'язаних з участю у товаристві, визначити співвідношення голосів між учасниками та їхній вплив на прийняття управлінських рішень. Отже, інформаційна функція статутного капіталу тісно пов'язана з організаційними аспектами корпоративних відносин, оскільки саме через розмір частки у статутному капіталі визначається обсяг корпоративних прав учасників.

Водночас у науковій літературі висловлюються і критичні зауваження щодо самотійності інформаційної функції статутного капіталу. Так, Ю. В. Хорт зазначає, що норми законодавства, які регулюють розкриття інформації товариством, зокрема про його капітал, формують окремий інститут корпоративного законодавства. У

зв'язку з цим сама по собі наявність статутного капіталу не може розглядатися як безпосередній носій інформаційної функції, оскільки її реалізація забезпечується передусім правовими механізмами розкриття інформації [35, с. 329].

Незважаючи на такі зауваження, у практичному вимірі інформаційна функція статутного капіталу відіграє важливу роль у забезпеченні довіри у господарському обороті. Як зазначає Ю. Ю. Акіменко, наявність відкритої інформації про розмір статутного капіталу та склад учасників дозволяє контрагентам оцінити надійність потенційного партнера і прийняти обґрунтовані рішення щодо вступу у договірні правовідносини. У цьому аспекті статутний капітал виступає одним із елементів механізму ідентифікації суб'єктів господарювання та оцінки їхньої фінансової спроможності, сприяючи підвищенню прозорості корпоративних відносин [36, с. 105].

Тісно пов'язаною з інформаційною є облікова функція статутного капіталу. Як зазначає О. Р. Кібенко, ця функція пов'язана передусім із особливостями бухгалтерського обліку діяльності юридичної особи і полягає у використанні статутного капіталу як облікової категорії, що дозволяє систематизувати інформацію про активи та пасиви юридичної особи, а також відмежувати результати її господарської діяльності, тобто прибутки та збитки. Оскільки статутний капітал відображається у бухгалтерській звітності як складова власного капіталу у пасиві балансу, його існування фактично унеможливорює виплату дивідендів за рахунок цієї частини майна товариства [37, с. 9]. Таким чином, статутний капітал виступає своєрідним обліковим орієнтиром, який дозволяє відмежувати кошти, що становлять стабільну майнову основу діяльності товариства, від фінансових результатів його поточної господарської діяльності.

Розвиваючи цю позицію, Н. І. Костова підкреслює, що облікова функція статутного капіталу спрямована переважно на захист інтересів учасників (акціонерів), а не кредиторів [38, с. 355]. У цьому аспекті облікова функція виступає інструментом фінансової дисципліни всередині товариства та забезпечує більш чітке розмежування між власним капіталом юридичної особи та результатами її господарської діяльності.

На наш погляд, значення облікової функції статутного капіталу виходить за межі суто технічних потреб бухгалтерського обліку. Фактично вона виконує важливу регулятивну роль у системі корпоративних відносин, оскільки забезпечує стабільність майнової основи юридичної особи шляхом фіксації тієї частини її активів, яка не підлягає вільному розподілу між учасниками. Завдяки цьому статутний капітал виступає не лише бухгалтерською категорією, а й елементом механізму фінансової стабільності товариства, що опосередковано впливає на баланс інтересів учасників і кредиторів.

Ще однією важливою функцією статутного капіталу є розподільча функція, яка визначає внутрішню структуру корпоративних відносин у товаристві. Її зміст полягає в тому, що розмір внеску кожного учасника до статутного капіталу зумовлює обсяг його корпоративних прав. Саме через статутний капітал визначається співвідношення часток учасників у товаристві, що, у свою чергу, впливає на реалізацію таких прав, як право голосу на загальних зборах, право на отримання дивідендів, а також право на частку майна у разі ліквідації товариства. Таким чином, статутний капітал виступає юридичним механізмом розподілу корпоративного впливу та економічних результатів діяльності товариства між його учасниками.

Разом з тим, сучасне корпоративне законодавство допускає певну гнучкість у реалізації цієї функції. Зокрема, стаття 29 Закону України «Про товариства з обмеженою та відповідальністю» та стаття 28 Закону України «Про акціонерні товариства» дозволяють учасникам передбачати у статуті інший порядок розподілу голосів, ніж пропорційно до розміру внеску до статутного капіталу [2, 3]. Це свідчить про трансформацію розподільчої функції та поступове перетворення статутного капіталу на інструмент корпоративного структурування.

У науковій доктрині поряд з іншими функціями статутного капіталу інколи виокремлюють також інституційну функцію. На думку В. М. Кравчука, її зміст полягає у тому, що формування статутного капіталу виступає одним із елементів процедури створення юридичної особи, адже наявність відповідного капіталу історично розглядалася як передумова її державної реєстрації [31, с. 51].

Водночас подальший розвиток корпоративного законодавства істотно трансформував значення цієї функції. Як зазначає Я. О. Короташ, у сучасних умовах вона фактично втратила практичне значення [7, с. 58]. Така тенденція пояснюється тим, що чинне законодавство більше не пов'язує момент створення товариства з попереднім формуванням статутного капіталу. Зокрема, відповідно до статті 14 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» учасники можуть внести свої вклади до статутного капіталу вже після державної реєстрації товариства – протягом шести місяців з моменту її проведення, якщо інший строк не передбачено статутом [2]. Отже, на відміну від попередніх підходів, наявність повністю сформованого статутного капіталу більше не виступає необхідною передумовою для державної реєстрації юридичної особи, що свідчить про поступову трансформацію та фактичну втрату практичного значення інституційної функції статутного капіталу.

Отже, аналіз доктринальних підходів до визначення функцій статутного капіталу юридичних осіб приватного права свідчить про комплексний характер цього правового інституту та його важливу роль у системі корпоративних відносин. Статутний капітал виконує не лише економічну (стартову) функцію, пов'язану з формуванням первинної майнової бази юридичної особи, але й інші функції, що забезпечують організацію внутрішніх корпоративних відносин та взаємодію з учасниками цивільного обороту.

Водночас у сучасних умовах розвитку корпоративного законодавства окремі функції статутного капіталу, зокрема гарантійна та інституційна, зазнають суттєвої трансформації у зв'язку з лібералізацією вимог до його формування. Натомість інформаційна, облікова та розподільча функції зберігають важливе практичне значення, оскільки забезпечують прозорість діяльності юридичної особи, впорядкування бухгалтерського обліку та визначення обсягу корпоративних прав її учасників.

Таким чином, статутний капітал юридичних осіб приватного права є складною правовою конструкцією, яка поєднує майнові та корпоративні елементи. Він

формується за рахунок вкладів учасників, набуває публічної фіксації у державному реєстрі та слугує юридичною підставою виникнення корпоративних прав, визначаючи обсяг участі учасників у діяльності юридичної особи.

Аналіз нормативно-правового регулювання засвідчив, що правовий режим статутного капіталу в Україні має багаторівневий характер. Загальні засади його функціонування закріплюються у ЦК України та законодавстві про державну реєстрацію юридичних осіб, тоді як спеціальні закони деталізують порядок формування, зміни та функціонування статутного капіталу залежно від організаційно-правової форми юридичної особи або сфери її діяльності. При цьому сучасна тенденція розвитку законодавства полягає у посиленні ролі спеціального корпоративного регулювання та поступовому зміщенні регулятивного акценту від кодифікованого господарського законодавства до цивільно-правових конструкцій. Водночас, незважаючи на значну кількість нормативно-правових актів, що регулюють відповідні відносини, правове регулювання статутного капіталу в Україні зберігає фрагментарний характер, що проявляється у закріпленні норм щодо статутного капіталу в різних нормативно-правових актах та відсутності єдиного узгодженого підходу до визначення його правової природи.

Дослідження функцій статутного капіталу показало, що він виконує комплекс взаємопов'язаних функцій: стартову (інвестиційну), гарантійну, інформаційну, облікову, розподільчу та інституційну. Водночас у сучасних умовах розвитку корпоративного законодавства окремі функції, насамперед гарантійна та інституційна, зазнають трансформації, тоді як інформаційна, облікова та розподільча функції зберігають важливе практичне значення.

Отже, у сучасному корпоративному праві статутний капітал поступово трансформується з формальної майнової передумови створення юридичної особи у більш гнучкий інструмент регулювання корпоративних відносин, який забезпечує правову визначеність у взаємовідносинах між учасниками юридичної особи, самою юридичною особою та третіми особами.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА

2.1. Вимоги до статутного капіталу юридичних осіб приватного права: розмір, строки та джерела формування

Як уже було відзначено в попередньому розділі, правове регулювання статутного капіталу юридичних осіб приватного права в Україні не є однаковим для всіх суб'єктів, а залежить насамперед від їх організаційно-правової форми, а також від характеру та ризиковості діяльності, яку вони здійснюють. У спеціальному законодавстві закріплюються окремі вимоги до статутного капіталу, що мають на меті не лише формальне визначення майнової основи юридичної особи, а й забезпечення належного рівня її фінансової стійкості, охорону інтересів кредиторів, інвесторів та інших учасників цивільного обороту. Особливо виразно така диференціація простежується у сферах, де юридична особа оперує значними обсягами залучених коштів або вступає у правовідносини з підвищеним рівнем майнового ризику.

Узагальнюючи чинне регулювання, вимоги до статутного капіталу юридичних осіб приватного права доцільно поділяти на три основні групи: вимоги щодо його розміру, вимоги щодо строків формування та вимоги щодо джерел, за рахунок яких такий капітал може бути сформований. Саме такий підхід дозволяє системно охарактеризувати відповідний правовий режим і простежити, яким чином законодавець поєднує принцип свободи підприємницької діяльності з потребою державного контролю у чутливих секторах економіки. Водночас у сучасній правовій доктрині вимоги до статутного капіталу, передусім до його мінімального розміру, вже не розглядаються як безумовно ефективний і універсальний механізм захисту кредиторів. У літературі слушно звертається увага на те, що фіксований мінімальний капітал не враховує ані масштабу діяльності конкретного товариства, ані характеру його зобов'язань, ані фактичного рівня підприємницького ризику; відтак його

захисний потенціал є відносним і значною мірою залежить від сфери діяльності відповідного суб'єкта [39, 40].

Першу групу становлять *вимоги до розміру статутного капіталу*. На загальному рівні законодавець встановив обов'язковий мінімальний розмір статутного капіталу лише для однієї організаційно-правової форми – акціонерного товариства, і така вимога не ставиться у залежність від конкретного напрямку його діяльності. Відповідно до статті 16 Закону України «Про акціонерні товариства» мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства має становити двісті розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на день державної реєстрації товариства [3].

Таким чином, законодавець пов'язує мінімальний поріг не з фіксованою сумою, а з соціально-економічним індикатором, що дозволяє певною мірою враховувати інфляційні процеси та загальні зміни в економіці. Значення цієї вимоги не зводиться лише до реєстраційного етапу, оскільки дотримання встановленого мінімуму має безпосереднє значення для подальшого існування товариства. Зменшення статутного капіталу акціонерного товариства нижче за встановлений законом мінімум тягне для нього вкрай негативні правові наслідки, зокрема ставить під сумнів можливість подальшого функціонування такого суб'єкта і може зумовити його ліквідацію.

Отже, у випадку акціонерного товариства статутний капітал виконує не лише організаційну, а й гарантійну функцію. Разом із тим, гарантійна функція статутного капіталу акціонерного товариства не повинна абсолютизуватися. Як зауважується в науковій літературі, мінімальний розмір капіталу фіксує лише обсяг майна, внесеного на певному етапі існування товариства, але сам по собі ще не свідчить про його подальшу платоспроможність чи реальну здатність задовольнити вимоги кредиторів у майбутньому. Більш дієвий захист кредиторів забезпечується не вимогою до мінімального розміру статутного капіталу, а інструментами контрольно-наглядового характеру, зокрема аналізом бухгалтерської документації юридичної особи, отриманням відомостей про її реальний фінансовий стан та застосуванням примусових заходів у разі виявлення порушень [41].

Ще більш жорсткі вимоги до мінімального розміру статутного капіталу характерні для юридичних осіб, які здійснюють діяльність у фінансовому секторі економіки. Це пояснюється тим, що саме такі суб'єкти працюють із коштами клієнтів, страхувальників, вкладників або інших осіб, а тому законодавець обґрунтовано висуває до них підвищені вимоги у частині фінансової забезпеченості. Так, згідно зі статтею 31 Закону України «Про банки і банківську діяльність» мінімальний розмір статутного капіталу банку не може бути меншим за двісті мільйонів гривень [4]. З урахуванням особливого значення банків у грошово-кредитній системі держави та високого рівня ризиків, властивих банківській діяльності, такий підхід видається цілком закономірним.

Для фінансових компаній і ломбардів законодавець також установлює диференційовані пороги капіталізації. Відповідно до статті 33 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» мінімальний розмір статутного капіталу цих суб'єктів визначається залежно від виду фінансових послуг, які ними надаються, і може становити від одного до десяти мільйонів гривень [25]. Отже, в межах одного сектора використовується не уніфікований, а функціональний підхід: що вищим є рівень ризику та ширший обсяг послуг, то вищими є і вимоги до первинного майнового забезпечення суб'єкта.

Такі підвищені вимоги до капіталізації фінансових установ пояснюються не стільки абстрактною ідеєю «гарантійної» ролі статутного капіталу, скільки специфікою відповідного ринку, системною значущістю таких установ та необхідністю захисту особливо вразливих категорій кредиторів, зокрема вкладників, страхувальників, споживачів фінансових послуг [42, с. 80]. У цьому сенсі спеціальний режим капіталу у фінансовому секторі має функціональний характер і не може автоматично застосовуватись до звичайних господарських товариств.

Окремі вимоги до розміру статутного капіталу встановлено і щодо акціонерних товариств, які функціонують як інститути спільного інвестування. Відповідно до статті 13 Закону України «Про інститути спільного інвестування» статутний капітал корпоративного фонду має становити не менше ніж одна тисяча двісті п'ятдесят мінімальних заробітних плат у розмірі, визначеному на день реєстрації такого фонду

[26]. Такий законодавчий підхід є цілком зрозумілим з огляду на правову природу корпоративного фонду, діяльність якого безпосередньо пов'язана з акумулюванням та інвестуванням коштів. Значний мінімальний обсяг статутного капіталу в цьому разі слугує своєрідним інструментом попереднього відбору суб'єктів, здатних діяти на цьому ринку професійно та фінансово відповідально, а також виконує захисну функцію щодо інтересів кредиторів та учасників інвестування.

Найбільш деталізований підхід законодавця простежується у сфері страхування. Так, згідно зі статтею 40 Закону України «Про страхування» вимоги до статутного капіталу страховика визначаються не лише у вигляді мінімального абсолютного порогу, а й через необхідність забезпечення ним реального покриття ризиків, пов'язаних із майбутньою діяльністю такого суб'єкта. Абсолютний мінімум встановлюється на рівні тридцяти двох або сорока восьми мільйонів гривень залежно від видів страхування, які страховик має намір здійснювати. Водночас законодавець не обмежується лише фіксацією певної суми: розмір статутного капіталу має бути таким, щоб страховик був спроможний покривати непередбачувані збитки від ризиків щонайменше протягом дванадцяти місяців [5]. Це свідчить про поєднання формального та функціонального підходів до регулювання: важливим є не тільки досягнення певного числового показника, а й фактична спроможність капіталу виконувати стабілізаційну та гарантійну функції у процесі страхової діяльності.

Водночас встановлення вимог щодо мінімального розміру статутного капіталу не завжди має суто обмежувальний характер. У деяких випадках така вимога, навпаки, виступає засобом раціональної дерегуляції. Показовим у цьому аспекті є підхід, застосований до ломбардів. Як впливає із секторального документа Національного банку України, присвяченого аналізу ринку ломбардів, його проблемам та подальшим регуляторним змінам, одним із напрямів реформування є спрощення доступу на ринок за рахунок перегляду критеріїв допуску до здійснення відповідної діяльності. У цій моделі саме мінімальний розмір статутного капіталу розглядається як ключовий фільтр, здатний забезпечити наявність у суб'єкта мінімального запасу фінансової стійкості та одночасно не створити надмірних бар'єрів для входу на ринок [43]. Інакше кажучи, вимога щодо мінімального капіталу

починає виконувати не лише захисну, а й регуляторно-компенсаційну функцію: за її наявності законодавець може відмовитися від інших, більш жорстких та менш ефективних обмежень, зокрема від вимоги щодо спеціально визначеної організаційно-правової форми ломбарду. Такий підхід свідчить про поступове переосмислення самого призначення статутного капіталу у спеціальному законодавстві.

На цьому тлі показовою є відсутність у законодавстві України загальних вимог щодо мінімального розміру статутного капіталу для інших господарських товариств, насамперед товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю. Така законодавча позиція загалом відповідає сучасному підходу до регулювання малого і середнього бізнесу, який передбачає створення максимально доступних умов для започаткування підприємницької діяльності. Встановлення жорсткого мінімального порогу для таких товариств могло б перетворитися на додатковий фінансовий бар'єр і фактично обмежити реалізацію принципу свободи підприємництва. Натомість відсутність фіксованого мінімуму дозволяє учасникам самостійно визначати той обсяг майнового забезпечення, який є достатнім з огляду на масштаб, вид та ризиковість планованої діяльності. Отже, у цій частині законодавець виходить із презумпції приватної автономії та диспозитивності, залишаючи засновникам простір для самостійного вирішення питання про обсяг стартового капіталу, за винятком випадків, коли суспільний інтерес вимагає більш інтенсивного державного втручання.

Разом із тим, відсутність загального мінімального порогу для товариств з обмеженою відповідальністю не виключає встановлення спеціальних вимог у межах окремих регульованих сфер. Окремі спеціальні вимоги встановлюються для юридичних осіб, що функціонують у специфічних, підвищено регульованих сферах, навіть якщо вони організовані у формі товариств з обмеженою відповідальністю.

Так, відповідно до статті 14 Закону України «Про депозитарну систему України», юридична особа для отримання ліцензії на провадження діяльності повинна мати сплачений коштами статутний капітал у розмірі не менше 7 млн грн [44]. Аналогічно, згідно зі статтею 14 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо

організації та проведення азартних ігор», статутний капітал організатора азартних ігор має становити не менше 30 млн грн [45]. Подібні підходи застосовуються і в інших регульованих сферах: відповідно до статті 6 Закону України «Про державні лотереї в Україні» мінімальний розмір статутного капіталу оператора державних лотерей становить 30 млн грн, а згідно зі статтею 63 Закону України «Про інститути спільного інвестування» статутний капітал компанії з управління активами має бути не меншим за 7 млн грн [46, 26].

Водночас у деяких випадках регулювання спрямоване не стільки на абсолютний розмір капіталу, скільки на його розподіл між учасниками. До прикладу, відповідно до підпункту 291.5.5 пункту 291.5 ст. 291 Податкового кодексу України максимально можлива частка неплатників єдиного податку із числа юридичних осіб у статутному капіталі платника єдиного податку встановлена на рівні 25 % [28]. Подібний підхід простежується і в інших сферах: відповідно до статті 63 Закону України «Про інститути спільного інвестування» частка держави у статутному капіталі компанії з управління активами не може перевищувати 10 % [26]. Також згідно зі статтею 17 Закону України «Про туризм» загальний розмір участі одного туроператора у статутних капіталах інших туроператорів обмежується 20 % [47].

Таким чином, навіть за відсутності загальної вимоги до мінімального розміру статутного капіталу для товариств з обмеженою відповідальністю законодавець активно використовує інструмент спеціальних, функціонально зумовлених обмежень. При цьому регулювання охоплює не лише мінімальний розмір капіталу, а й його структуру, джерела формування та розподіл між учасниками, що свідчить про комплексний характер підходу до забезпечення фінансової надійності відповідних суб'єктів. Це додатково підтверджує, що у сучасному законодавстві акцент поступово зміщується з формального встановлення єдиного мінімального порогу капіталізації на більш гнучке, секторально орієнтоване регулювання.

Другою групою вимог є *вимоги щодо строків формування статутного капіталу*. Їх значення полягає в тому, що сам факт визначення певного розміру статутного капіталу у документах, що подаються державному реєстратору з метою реєстрації юридичної особи, ще не означає реального існування відповідної майнової

бази. У зв'язку з цим законодавець встановлює часові межі, протягом яких учасники зобов'язані фактично внести свої вклади, забезпечуючи таким чином перехід від декларативного до фактичного формування майнової основи товариства.

Відповідно до статті 14 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» кожен учасник товариства зобов'язаний повністю внести свій вклад протягом шести місяців з дня державної реєстрації товариства, якщо інше не передбачено статутом [2]. Така конструкція свідчить про поєднання імперативного та диспозитивного методів правового регулювання. З одного боку, законодавець визначає базову модель, а з іншого – надає учасникам можливість адаптувати її до конкретних потреб свого бізнесу.

Встановлення строку формування статутного капіталу має істотне практичне значення, оскільки дозволяє забезпечити баланс між інтересами засновників у поступовому фінансуванні діяльності товариства та необхідністю запобігти тривалому існуванню юридичної особи з формальним, а не реальним статутним капіталом. У такий спосіб визнається допустимим певний часовий розрив між моментом державної реєстрації та фактичним формуванням капіталу, проте цей розрив чітко обмежується законом або установчими документами.

З метою забезпечення належного виконання цього обов'язку законодавство передбачає детально врегульований механізм реагування на порушення строків внесення вкладів. Так, відповідно до статті 15 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у разі прострочення внесення вкладу виконавчий орган товариства зобов'язаний надіслати учаснику письмове попередження із зазначенням розміру заборгованості та додаткового строку для її погашення, який не може перевищувати тридцяти днів. Якщо ж учасник не виконує свого обов'язку і в межах цього додаткового строку, загальні збори можуть прийняти одне з кількох рішень: про виключення такого учасника з товариства, про зменшення статутного капіталу, про перерозподіл неоплаченої частки між іншими учасниками або навіть про ліквідацію товариства. При цьому голоси учасника, який має заборгованість перед товариством, не враховуються при прийнятті відповідних рішень [2].

Окремої уваги заслуговує питання визначення моменту фактичного внесення вкладу до статутного капіталу. Залежно від характеру майна такий момент може визначатися по-різному: для рухомого майна – через його передачу за відповідними документами (зокрема актами приймання-передачі або товарно-розпорядчими документами), тоді як для нерухомого майна – з моменту державної реєстрації права власності. Отже, формування статутного капіталу охоплює як юридичні, так і фактичні аспекти, що проявляються у реальному внесенні майна та його належному документальному підтвердженні.

Порушення обов'язку щодо внесення вкладу у встановлений строк тягне для учасника не лише формальні, а й суттєві корпоративні наслідки. Як слушно зазначає О. А. Беяневич, невнесення вкладу ставить під сумнів саму можливість подальшої участі особи в товаристві, оскільки позбавляє її реальної підстави для здійснення корпоративних прав [48]. У цьому контексті простежується принципова ідея корпоративного права: обсяг прав учасника має кореспондуватися з належним виконанням ним корпоративних обов'язків, передусім обов'язку щодо формування майнової основи юридичної особи.

Таким чином, вимоги щодо строків формування статутного капіталу виконують не лише технічну, а й гарантійну та дисциплінуючу функції. Вони забезпечують реальність статутного капіталу як економічної категорії, стимулюють учасників до належного виконання своїх зобов'язань і водночас надають товариству ефективні інструменти реагування на недобросовісну поведінку окремих учасників. У сукупності це сприяє підвищенню стабільності корпоративних відносин і довіри до юридичної особи з боку її контрагентів.

Третю групу становлять *вимоги до джерел формування статутного капіталу*. На відміну від вимог щодо об'єктів внесків, ці приписи зосереджені не на формі чи складі активів, а на походженні коштів та інших ресурсів, за рахунок яких формується статутний капітал. Такі вимоги не є універсальними для всіх юридичних осіб приватного права, однак набувають ключового значення для суб'єктів фінансового сектору, діяльність яких потребує підвищеної прозорості та довіри з боку держави і споживачів фінансових послуг.

Зокрема, відповідно до статті 32 Закону України «Про банки і банківську діяльність», статті 17 Закону України «Про страхування» та статті 33 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» формування статутного капіталу допускається за рахунок коштів, походження яких є підтвердженим і правомірним, за умови відсутності зобов'язань щодо їх повернення [4, 5, 25]. Уже сама наявність таких спеціальних правил свідчить про те, що для фінансових установ правове значення має не лише обсяг капіталу, а й його якість, ліквідність і легальне походження.

Насамперед спеціальне регулювання передбачає, що формування та збільшення статутного капіталу банків, страховиків, фінансових компаній і ломбардів допускається виключно у грошовій формі. Іншими словами, статутний капітал таких суб'єктів не може створюватися шляхом внесення майна, майнових прав чи інших негрошових активів. Внески мають здійснюватися у вигляді грошових коштів, що зараховуються на банківські рахунки відповідної юридичної особи. Для резидентів України такі внески здійснюються у національній валюті – гривні, тоді як нерезидентам надана можливість вносити кошти також в іноземній валюті [4, 5, 25]. Подібний підхід має очевидне нормативне обґрунтування: грошова форма капіталу забезпечує його ліквідність, спрощує контроль за фактичним внесенням коштів і мінімізує ризики штучного завищення вартості внесків, які є властивими для негрошових активів.

Подальшу деталізацію ці вимоги отримують на рівні підзаконного регулювання, яке вимагає, щоб кошти, за рахунок яких формується статутний капітал таких суб'єктів, мали підтверджене і законне походження. Так, відповідно до Положення про ліцензування банків, затвердженого Національним банком України, засновники зобов'язані подати документи, що підтверджують законність походження коштів, відсутність зобов'язань щодо їх повернення, а також їх перебування у власності заявника протягом визначеного періоду. Йдеться про кошти, отримані на підставі правочинів, що відповідають вимогам законодавства, укладених на ринкових умовах та не мають ознак фіктивності або удаваності. Крім того, такі кошти не повинні бути залученими від інших осіб із зобов'язанням їх повернення. На вимогу Національного

банку додатково може вимагатися підтвердження того, що відповідні кошти перебували у безготівковому обігу щонайменше один рік [49].

Аналогічний за змістом підхід закріплений і в Положенні про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг, яке деталізує вимоги до статутного капіталу страховиків, фінансових компаній і ломбардів [50]. Отже, на рівні підзаконного регулювання вимога щодо законності джерел формування капіталу набуває процедурного вираження через систему документального підтвердження.

З одного боку, така модель регулювання є виправданою, оскільки сприяє підвищенню прозорості фінансового сектору, мінімізує ризики використання незаконно одержаних коштів і слугує важливим елементом загального механізму фінансового моніторингу. З іншого боку, не можна ігнорувати й те, що надмірна деталізація вимог до підтвердження походження коштів здатна створювати для бізнесу додаткове адміністративне навантаження, особливо на етапі створення юридичної особи, коли засновники нерідко використовують комбіновані джерела фінансування. У цьому зв'язку особливо актуальним постає питання про належне співвідношення між публічним інтересом у забезпеченні прозорості капіталу та приватним інтересом у спрощенні доступу до ринку.

Отже, правове регулювання статутного капіталу юридичних осіб приватного права в Україні характеризується фрагментарністю та диференційованістю. Воно побудоване не на основі єдиної універсальної концепції, а шляхом поєднання загальних і спеціальних правил, що застосовуються залежно від організаційно-правової форми юридичної особи та сфери її діяльності. Для одних суб'єктів визначальними є вимоги до мінімального розміру капіталу, для інших – до строків його внесення, а для учасників фінансового ринку – до допустимих джерел формування та способів підтвердження їх законності.

Така модель, хоча й дозволяє враховувати особливості окремих секторів економіки, водночас ускладнює правозастосування через розпорошеність нормативного матеріалу та відсутність системного підходу. Це зумовлює доцільність подальшої уніфікації ключових елементів правового режиму статутного капіталу,

зокрема щодо строків його формування, допустимих джерел внесків і загальних підходів до підтвердження їх походження.

2.2. Вклади до статутного капіталу юридичних осіб приватного права: правова характеристика та обмеження

Формування статутного капіталу юридичної особи приватного права нерозривно пов'язане з визначенням правової природи об'єктів, що можуть виступати вкладом, оскільки саме через їх внесення відбувається матеріалізація корпоративної участі засновників. У цьому контексті вклад виконує подвійну функцію. З одного боку, він формує майнову основу діяльності юридичної особи, а з іншого – його внесення виступає юридичним фактом, з яким закон пов'язує виникнення корпоративних прав учасника. Така дуалістична природа зумовлює необхідність розгляду об'єктів вкладу з двох позицій. З одного боку – їх економічної цінності, з іншого – правової придатності для формування статутного капіталу.

Нормативною основою для визначення об'єктів вкладу виступає стаття 115 ЦК України, яка закріплює відкритий перелік таких об'єктів: гроші, цінні папери, інші речі, а також майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку [1]. Аналогічний підхід закріплено і в спеціальному законодавстві. Зокрема, у статті 13 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» вказано, що вкладом можуть бути гроші, цінні папери та інше майно, якщо інше не встановлено законом [2]. У свою чергу, стаття 25 Закону України «Про акціонерні товариства» вказує на те, що оплата акцій, розміщених акціонерним товариством, здійснюється грошовими коштами, а також іншим майном, якщо така можливість передбачена рішенням про емісію відповідних цінних паперів [3].

Аналізуючи зазначені норми, доцільно виокремити базові критерії придатності об'єкта до внесення у статутний капітал. По-перше, такий об'єкт має бути оборотоздатним, тобто таким, що не вилучений із цивільного обороту і не обмежений

у ньому відповідно до статті 178 ЦК України [1]. Це означає, що будь-які обмеження, встановлені для об'єкта у загальному цивільному обороті, зберігаються і при його внесенні як вкладу. По-друге, об'єкт повинен бути відчужуваним, що виключає можливість внесення прав, нерозривно пов'язаних із особою. По-третє, він має бути таким, стосовно якого може бути проведено грошову оцінку, оскільки саме через неї визначається розмір частки учасника. І, нарешті, по-четверте, об'єкт повинен бути таким, що може перейти у власність або інше речове чи зобов'язальне право юридичної особи, забезпечуючи реальне збільшення її активів.

Найбільш поширеним і водночас найменш проблемним з правової точки зору є внесення грошових коштів. Перевага цього виду вкладу полягає у відсутності необхідності проведення складних процедур оцінки та у високому рівні ліквідності такого активу. Як уже зазначалося, на етапі створення юридичної особи грошові кошти вносяться на спеціальний тимчасовий рахунок, що відкривається для формування статутного капіталу [23]. Законодавство допускає внесення коштів як у національній, так і в іноземній валюті. При цьому іноземна валюта повинна відповідати критерію конвертованості, встановленому Національним банком України, що закріплено у статті 5 Закону України «Про режим іноземного інвестування». Внесення іноземної валюти додатково супроводжується необхідністю її перерахунку у гривневий еквівалент, що має значення для визначення номінальної вартості частки учасника [51].

Відповідно до Класифікатора іноземних валют та банківських металів до категорії конвертованих валют віднесено, зокрема, валюти першої та другої груп, які характеризуються достатнім рівнем ліквідності та використанням у міжнародних розрахунках [52]. Встановлення такого нормативного критерію виконує превентивну функцію у сфері інвестиційних правовідносин. Зокрема, обмеження кола допустимих валют для внесення до статутного капіталу спрямоване на зниження потенційних валютних ризиків, пов'язаних із нестабільністю або обмеженою конвертованістю окремих грошових одиниць, а також на забезпечення належного рівня прозорості та передбачуваності операцій з іноземними інвестиціями, що має важливе значення як для учасників юридичної особи, так і для державного контролю у відповідній сфері.

Водночас у сфері грошових вкладів законодавство встановлює низку обмежень, спрямованих на запобігання штучному формуванню статутного капіталу. Так, відповідно до статті 13 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» товариство не має права надавати позику для оплати вкладу учасника або виступати поручителем за відповідними зобов'язаннями [2]. Подібний за своєю правовою логікою підхід закріплено і в Законі України «Про акціонерні товариства», стаття 25 якого встановлює відповідні вимоги до порядку набуття цінних паперів, передусім акцій такого товариства, які унеможливають використання штучних джерел фінансування для їх оплати [3]. Такий підхід спрямований на недопущення формування статутного капіталу без фактичного майнового наповнення.

У розвиток зазначених положень Міністерство юстиції України у листі від 24.04.2020 р. № 19067/6668-26-20/8.4.4 обґрунтовано наголошує на недопустимості використання поворотної фінансової допомоги як форми внеску до статутного капіталу, оскільки такі кошти за своєю правовою природою підлягають поверненню і, відповідно, не можуть розглядатися як елемент власного капіталу товариства [53]. Такий підхід є логічним продовженням концепції статутного капіталу як майнової основи діяльності юридичної особи, що має формуватися виключно за рахунок активів, які переходять у її розпорядження на стабільній, а не тимчасовій основі. В іншому випадку відбувається підміна економічного змісту статутного капіталу, що може вводити в оману кредиторів та інших учасників цивільного обороту щодо реального фінансового стану товариства.

Додатково варто враховувати й положення статті 13 Закону України «Про господарські товариства», яка прямо забороняє формування статутного капіталу за рахунок бюджетних коштів, а також коштів, одержаних у кредит чи під заставу [54]. У сукупності зазначені обмеження формують цілісну систему правових запобіжників, спрямованих на забезпечення реальності, стабільності та економічної обґрунтованості статутного капіталу як ключового елемента майнової автономії юридичної особи.

Щодо процедури внесення грошового вкладу, вона може здійснюватися як у безготівковій, так і в готівковій формі, що відображає загальний принцип свободи вибору способу виконання грошового зобов'язання за умови дотримання вимог банківського та фінансового законодавства. Зокрема, у безготівковій формі відповідні кошти перераховуються учасником зі свого поточного рахунку на рахунок товариства, що забезпечує належний рівень документального підтвердження операції. Альтернативно, грошовий вклад може бути внесений у готівковій формі через установу банку з подальшим зарахуванням на поточний рахунок товариства [55]. Така процедура, попри її формальну простоту, також передбачає фіксацію відповідних банківських операцій, що має значення для бухгалтерського обліку, підтвердження факту внесення вкладу та забезпечення фінансової дисципліни при формуванні статутного капіталу юридичної особи.

Негрошові вклади характеризуються значно більшою складністю як у правовому, так і в економічному аспектах. До них належать речі, майнові права, корпоративні права, цінні папери, а також права інтелектуальної власності. Рухоме майно як об'єкт вкладу може бути як індивідуально визначеним (наприклад, обладнання або транспортні засоби), так і визначеним родовими ознаками (сировина, товари). Законодавство не містить заборони на внесення родових речей, однак їх використання ускладнюється необхідністю забезпечення належної ідентифікації, оцінки та документального оформлення передачі.

Щодо нерухомого майна, воно посідає особливе місце серед об'єктів вкладів до статутного капіталу юридичних осіб приватного права, що зумовлено його специфічним правовим режимом та підвищеними вимогами до оформлення переходу прав на нього. Відповідно до статті 181 ЦК України до нерухомих речей належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на них, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни призначення. Внесення такого вкладу до статутного капіталу має специфіку, пов'язану з державною реєстрацією речових прав. Згідно зі статтею 182 ЦК України право власності та інші речові права на нерухомі речі, їх виникнення, перехід і припинення підлягають обов'язковій державній реєстрації [1]. Відтак сам факт укладення правочину щодо передачі нерухомого майна

ще не означає переходу права власності до товариства, такий перехід відбувається лише з моменту внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Отже, фактичний момент внесення нерухомості як вкладу до статутного капіталу кореспондує не з моментом досягнення згоди сторін, а з моментом державної реєстрації права власності за юридичною особою.

Порядок здійснення такої реєстрації, а також підстави для відмови в ній визначаються Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». Особливістю сучасної моделі є те, що у випадку вчинення нотаріальних дій із нерухомим майном державна реєстрація прав здійснюється нотаріусом одночасно з посвідченням відповідного правочину, що передбачено статтею 31-2 зазначеного Закону [56]. Такий підхід спрямований на забезпечення єдності нотаріального та реєстраційного процесів, а також мінімізацію ризиків виникнення правової невизначеності щодо статусу майна.

У зв'язку з цим особливого значення набуває питання правової форми, в якій здійснюється передання майна до статутного капіталу. У правовій доктрині відсутній єдиний підхід до визначення видів правочинів, якими оформлюється таке передання, що зумовлено комплексним характером відповідних правовідносин. З огляду на це, передання майна до статутного капіталу, як правило, відбувається на підставі сукупності юридичних фактів, що включають як правочини, так і корпоративні акти. До них, зокрема, відносять установчі документи (статут), договір про створення юридичної особи, а також акт приймання-передачі майна. При цьому правова природа останнього не є однозначною: у випадках, коли акт не лише фіксує виконання зобов'язання, але й містить узгоджене волевиявлення сторін, спрямоване на безпосереднє передання майна, він може розглядатися як правочин, що опосередковує передачу речі.

Разом з тим не всі зазначені правочини підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню. Зокрема, акт приймання-передачі майна, як правило, укладається у простій письмовій формі та виконує переважно підтверджувальну функцію, хоча в окремих випадках може потребувати нотаріального засвідчення справжності підписів сторін. Водночас правочини, пов'язані з переданням до статутного капіталу

нерухомого майна, підлягають нотаріальному посвідченню відповідно до вимог цивільного законодавства. Таким чином, вимоги до форми правочину у цьому випадку визначаються передусім правовою природою об'єкта, що передається, а не самим фактом його внесення до статутного капіталу.

Важливим елементом такої процедури є дотримання вимог щодо форми відповідних правочинів. Відповідно до статті 209 ЦК України нотаріальне посвідчення є обов'язковим у випадках, встановлених законом або за домовленістю сторін, причому саме нотаріус здійснює перевірку відповідності правочину загальним вимогам чинності, передбаченим статтею 203 ЦК України. У контексті передачі нерухомого майна як вкладу це означає необхідність належного документального підтвердження правомочностей відчужувача та законності набуття такого майна. У науковій літературі обґрунтовано підкреслюється, що процедура внесення нерухомого майна до статутного капіталу за своєю суттю є близькою до договорів відчуження майна. Зокрема, В. М. Кравчук зазначав, що при передачі нерухомості як вкладу нотаріус повинен діяти аналогічно до посвідчення договорів купівлі-продажу чи дарування, зокрема, вимагати подання оригіналів правовстановлюючих документів на таке майно [57, с. 513]. Такий підхід підкреслює, що внесення нерухомого майна до статутного капіталу не є спрощеною процедурою, а підпорядковується загальним правилам цивільного обороту нерухомості.

Особливу групу об'єктів вкладів до статутного капіталу становлять майнові права, правова природа яких обумовлює як широту їх використання у корпоративній практиці, так і підвищений рівень юридичної складності при їх внесенні. Внесення майнових прав до статутного капіталу, як правило, реалізується шляхом укладення відповідних цивільно-правових договорів, зокрема договорів про відступлення права вимоги або інших правочинів, спрямованих на передачу прав від учасника до товариства. У цьому контексті важливе значення має положення статті 516 ЦК України, відповідно до якого заміна кредитора у зобов'язанні не потребує згоди боржника, однак вимагає його належного повідомлення [1]. Така конструкція, з одного боку, забезпечує гнучкість обігу майнових прав, а з іншого може створювати потенційні ризики для юридичної особи як нового кредитора, оскільки неналежне

повідомлення боржника може призвести до виконання зобов'язання первісному кредитору, що вважатиметься належним виконанням. Водночас майнові права, нерозривно пов'язані з особою кредитора або такі, що не підлягають відчуженню, не можуть бути використані як вклад, що узгоджується із загальним критерієм оборотоздатності об'єктів цивільних прав, закріпленим у статті 178 ЦК України [1].

У ширшому розумінні майнові права охоплюють різноманітні правомочності, пов'язані з майном, зокрема права володіння, користування та розпорядження, а також інші права вимоги. Таке розуміння впливає зі статті 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», де майнові права визначаються як будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (право володіння, розпорядження, користування), спеціальне майнове право на об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості, а також інші специфічні права (право на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та право вимоги [58]. Аналогічна позиція простежується і в судовій практиці, зокрема Вищий господарський суд України ще у постанові від 19.06.2008 р. у справі № 29/188-08 визначив майнові права як суб'єктивні права учасників правовідносин, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном, а також із майновими вимогами, що виникають у процесі цивільного обороту [59].

Окремого аналізу потребує внесення корпоративних прав до статутного капіталу, яке характеризується складною юридичною природою, оскільки поєднує елементи корпоративних, зобов'язальних та реєстраційних правовідносин. Відповідно до статті 96-1 ЦК України корпоративні права набуваються особою з моменту набуття права власності на частку (акцію, пай або інший об'єкт цивільних прав, що засвідчує участь особи в юридичній особі) у статутному капіталі юридичної особи [1]. Тобто у цьому випадку предметом внеску виступає частка у статутному капіталі іншої юридичної особи, що надає її власнику комплекс правомочностей, включаючи участь в управлінні, отримання дивідендів та доступ до інформації про діяльність товариства.

Правовий механізм внесення корпоративних прав полягає у їх відчуженні на користь товариства, що отримує вклад, і супроводжується необхідністю дотримання процедур як у товаристві-реципієнті, так і в юридичній особі, корпоративні права якої передаються. Передання частки оформлюється відповідним правочином і, як правило, актом приймання-передачі, однак саме по собі укладення договору не означає автоматичного переходу корпоративних прав. Як справедливо зазначила Велика Палата Верховного Суду у постанові від 08.06.2021 у справі № 906/1336/19, укладення правочину з відчуження частки є лише підставою для набуття права власності на неї, тоді як момент набуття корпоративних прав як права участі у товаристві пов'язується з державною реєстрацією змін у складі учасників. Саме з моменту внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру набувач частки набуває статусу учасника товариства та може реалізовувати пов'язані з нею права [60]. Таким чином, у структурі цієї правової конструкції чітко розмежовуються два моменти: набуття права власності на частку та набуття корпоративних прав, що не завжди збігаються у часі.

Додатковою особливістю корпоративних прав як об'єкта внеску є їх динамічний економічний характер. На відміну від більшості матеріальних активів, вартість корпоративної участі не є сталою та може істотно змінюватися залежно від результатів діяльності відповідного товариства. Верховний Суд у постанові від 23.02.2024 у справі № 910/9426/23 підкреслив, що номінальна вартість частки, визначена при створенні товариства, з часом набуває історичного характеру, тоді як її ринкова вартість може суттєво відхилятися від номіналу залежно від успішності бізнесу [61]. Це має принципове значення у контексті внесення корпоративних прав до статутного капіталу, оскільки підкреслює, що такий вклад не є статичним за своєю економічною природою і здатний впливати на реальну структуру активів товариства значно більшою мірою, ніж формально закріплена номінальна величина.

Щодо цінних паперів як об'єктів внеску до статутного капіталу, їх правовий режим визначається передусім спеціальним законодавством у сфері ринків капіталу, що зумовлює специфіку їх передачі та обліку. Так, за змістом статті 8 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» можна дійти висновку, що цінний

папір є фінансовим інструментом, який посвідчує майнові права та передбачає можливість їх передачі іншим особам [62]. Особливість таких об'єктів полягає в тому, що їх обіг здійснюється не лише через укладення правочину, а й через відповідні облікові операції, зокрема у системі депозитарного обліку. Саме тому внесення цінних паперів до статутного капіталу передбачає не лише волевиявлення сторін, але й фактичне відображення переходу прав у відповідних облікових системах.

Передання прав на цінні папери супроводжується переходом у сукупності всіх прав, які ними посвідчуються (прав за цінним папером), що прямо передбачено статтею 35 вищезазначеного закону. Це означає, що юридична особа, отримуючи цінні папери як вклад, набуває не лише формального титулу на них, але й усіх пов'язаних корпоративних або майнових прав, включаючи право на отримання доходу чи участь в управлінні (як-от у випадку акцій). Водночас специфіка обігу таких інструментів зумовлює необхідність дотримання встановлених процедур, зокрема участі професійних учасників ринку капіталу у випадках, коли правочини здійснюються в межах регульованої діяльності, на що вказують статті 41 та 44 закону [62].

Окремо слід враховувати, що згідно зі статтею 4 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» правочини щодо цінних паперів можуть здійснюватися як на організованих ринках капіталу, так і поза ними, причому у більшості випадків не потребують нотаріального посвідчення, що спрощує процедуру їх внесення до статутного капіталу. Водночас, незважаючи на відносну процедурну гнучкість, ключовим юридичним фактом переходу прав на цінні папери є саме їх облікове зарахування на рахунок нового власника, що відрізняє їх від інших об'єктів внеску та обумовлює підвищене значення дотримання вимог спеціального фінансового законодавства [62].

Права інтелектуальної власності як об'єкт внеску до статутного капіталу характеризуються специфічним правовим режимом, що відрізняє їх від інших майнових активів. Ключовою особливістю є те, що вкладом можуть бути виключно майнові права інтелектуальної власності, тоді як особисті немайнові права, з огляду на їх невідчужуваність, не можуть бути предметом такого внеску, на що вказує стаття

423 ЦК України [1]. Це означає, що до статутного капіталу можуть передаватися лише ті правомочності, які мають економічний зміст, зокрема право на використання об'єкта права інтелектуальної власності, право дозволяти його використання іншим особам, а також право перешкоджати неправомірному використанню. Водночас складність оцінки таких прав, а також їх строковий характер значно підвищують ризики їх використання як внеску.

Специфіка внесення прав інтелектуальної власності полягає також у формі їх передачі. На відміну від матеріальних об'єктів, передання таких прав не може бути здійснене лише фактичними діями, а вимагає укладення спеціального договору щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Відповідно до статті 1107 ЦК України такими договорами можуть виступати ліцензійний договір, договір про передання виключних майнових прав, договір про створення та використання об'єкта права інтелектуальної власності або інші правочини, спрямовані на передачу відповідних прав. При цьому недодержання письмової форми такого договору тягне його нікчемність, що на практиці створює підвищені ризики для належного оформлення внеску [1].

У цьому контексті, наприклад, право на використання торговельної марки може бути внесене до статутного капіталу як шляхом передання виключних майнових прав, так і шляхом надання ліцензії на її використання [63]. Така множинність правових конструкцій свідчить про гнучкість використання прав інтелектуальної власності як внеску, але водночас підвищує вимоги до юридичної техніки їх оформлення.

У сфері негрошових вкладів законодавством встановлено низку обмежень, спрямованих на забезпечення реальності та економічної обґрунтованості статутного капіталу. Зокрема, відповідно до статті 13 Закону України «Про господарські товариства» забороняється використовувати для його формування бюджетні кошти, кошти, одержані в кредит та під заставу, векселі, а також майно державних і комунальних підприємств, що не підлягає приватизації, та майно, яке перебуває в оперативному управлінні бюджетних установ [54]. Аналогічні обмеження встановлюються і спеціальним законодавством. Так, стаття 12 Закону України «Про обіг векселів в Україні» встановлює неможливість використання векселів як внеску

до статутного капіталу господарського товариства [64]. Також стаття 102-1 Земельного кодексу України визначає обмеження щодо внесення окремих прав користування, зокрема на земельні ділянки державної та комунальної власності для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) або для забудови (суперфіцій) [65]. Такі заборони мають системний характер і спрямовані на недопущення включення до статутного капіталу активів із сумнівною правовою природою або обмеженою економічною цінністю.

Важливим аспектом є також обмежувальне тлумачення поняття «майно» у контексті формування статутного капіталу. Як впливає з позиції Міністерства юстиції, це поняття не охоплює майнових обов'язків, що виключає можливість формування статутного капіталу за рахунок пасивів [53]. Такий підхід є логічним продовженням концепції статутного капіталу як сукупності активів товариства, які мають забезпечувати його фінансову стабільність та виконання зобов'язань перед кредиторами, а не створювати ілюзію майнового забезпечення.

При цьому законодавство України наразі не містить прямої заборони щодо погашення заборгованості учасника за внеском до статутного капіталу шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог. Такий підхід загалом узгоджується із положеннями ЦК України про припинення зобов'язань зарахуванням, що відповідно до статті 601 допускається за наявності взаємних, однорідних вимог, строк виконання яких настав [1]. У корпоративному контексті це означає, що обов'язок учасника внести вклад може бути припинений не лише шляхом фактичного передання грошових коштів чи майна, але й через взаємне погашення зобов'язань між учасником і товариством. Водночас застосування такого механізму потребує обережності, оскільки воно може створювати ризики формального, а не реального наповнення статутного капіталу, що суперечить його функції як мінімальної майнової бази товариства.

Особливістю формування статутного капіталу за рахунок негрошових вкладів є обов'язковість їх грошового визначення, що має визначальне значення для встановлення обсягу участі кожного учасника у товаристві та, відповідно, для розподілу корпоративних прав. Відповідно до статті 115 ЦК України така оцінка

здійснюється за згодою всіх учасників, якщо інше не встановлено спеціальним законом [1]. Зазначене правило спрямоване на забезпечення збалансованості корпоративних інтересів, оскільки саме від вартості внесеного активу залежить частка учасника та обсяг його впливу на діяльність товариства.

Суттєвою рисою цього механізму є те, що погодження вартості негрошового внеску відбувається не шляхом голосування більшістю, а на основі одностайного волевиявлення всіх учасників. Така конструкція унеможливорює домінування учасників із більшою часткою та забезпечує рівність сторін при визначенні вартості внесків. Водночас вона виконує превентивну функцію, спрямовану на недопущення заниження або завищення вартості активів, що могло б призвести до непропорційного розподілу корпоративних прав і, як наслідок, до порушення інтересів окремих учасників.

Разом з тим вимога одностайності не позбавлена практичних недоліків. У випадку наявності конфлікту інтересів або значної кількості учасників вона може ускладнювати процес формування статутного капіталу, затягувати прийняття рішень та створювати передумови для зловживань. У науковій літературі обґрунтовано звертається увага на ризик суб'єктивності при визначенні вартості негрошових внесків. Так, як зазначає І. Л. Цюцяк, відсутність об'єктивних критеріїв оцінки може спричиняти відхилення визначеної вартості від ринкових показників, що призводить до викривлення реального фінансового стану товариства та потреби у подальшому коригуванні вартості активів [66, с. 163].

Виняток із зазначеного підходу встановлено для акціонерних товариств, де законодавець запровадив більш жорсткі стандарти оцінки. Зокрема, відповідно до статті 9 Закону України «Про акціонерні товариства» майно, що вноситься в оплату акцій, підлягає оцінці за ринковою вартістю, яка визначається незалежним суб'єктом оціночної діяльності [3]. Такий підхід спрямований на мінімізацію впливу суб'єктивного чинника при визначенні вартості внесків і покликаний забезпечити належний рівень захисту інтересів акціонерів та кредиторів, а також достовірність відображення майнового стану товариства.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що законодавство України формує відкриту та гнучку модель визначення об'єктів вкладів до статутного капіталу юридичних осіб приватного права. Водночас така гнучкість супроводжується низкою ризиків, пов'язаних насамперед із оцінкою негрошових внесків та можливістю зловживань. Відсутність уніфікованих критеріїв оцінки та контролю за реальністю внесків створює передумови для викривлення розміру статутного капіталу та корпоративних прав учасників. У зв'язку з цим доцільним видається подальше вдосконалення правового регулювання у напрямі розширення випадків обов'язкової незалежної оцінки, особливо щодо нематеріальних активів, а також запровадження чіткіших механізмів відповідальності за істотне завищення вартості внесків.

2.3. Етапи формування статутного капіталу юридичних осіб приватного права

Процес формування статутного капіталу має визначальне юридичне значення, оскільки належне дотримання засновниками вимог законодавства безпосередньо обумовлює легітимність створення юридичної особи, набуття нею правосуб'єктності, а також ефективність забезпечення інтересів її потенційних кредиторів. При цьому поетапність формування статутного капіталу залежить від того, яким способом закон «матеріалізує» корпоративну участь: через емісійні цінні папери (акції) або через частки, що існують як корпоративні права без емісійної природи. Таке розмежування не є суто технічним. Воно відображає різну інтенсивність державного регуляторного контролю, різні вимоги до публічності та різні механізми доведення факту внесення вкладів.

Так, для акціонерних товариств процедура формування статутного капіталу законодавчо «вбудована» у процедуру емісії акцій, яка охоплює послідовні рішення органів засновників, реєстраційні дії регулятора, депозитарний облік прав та завершальну реєстрацію результатів. Для товариств з обмеженою та додатковою

відповідальністю характерним є «відкладений» у часі режим: юридична особа виникає з моменту державної реєстрації, тоді як фактичне внесення вкладів може відбутися протягом визначеного законом або статутом строку. Натомість у акціонерних товариствах законодавець обирає принцип попереднього формування капіталу як передумови легітимації самої юридичної особи.

Особливості правового регулювання формування статутного капіталу акціонерних товариств визначаються, передусім, ЦК України та Законом України «Про акціонерні товариства». У акціонерних товариствах поетапна процедура формування статутного капіталу є найбільш регламентованою саме тому, що корпоративні права акціонерів посвідчуються акціями – емісійними цінними паперами, що існують у системі депозитарного обліку та здатні (принаймні потенційно) бути об'єктом ширшого обігу. На рівні ЦК України у статті 155 та Закону України «Про акціонерні товариства» у статті 10 підкреслено, що статутний капітал акціонерного товариства формується шляхом оплати акцій у процесі їх емісії, а під час заснування акції підлягають розміщенню виключно серед засновників. Публічна пропозиція при цьому можлива лише після отримання свідоцтва про реєстрацію першого випуску акцій [1, 3]. Ці положення концептуально відмежовують первинну стадію формування капіталу (як «закриту») від подальшого обігу акцій (як потенційно «відкритого»), що відповідає класичній моделі створення статутного капіталу через первинне приватне розміщення.

Першим етапом відповідно до статті 10 Закону України «Про акціонерні товариства» є прийняття зборами засновників рішення про заснування акціонерного товариства та про емісію акцій, тобто фактично про формування параметрів первинного розміщення акцій серед засновників [3]. Це рішення має визначальне значення, оскільки саме на цьому рівні формується базова конструкція статутного капіталу: кількість акцій, їх тип, клас, номінальна вартість, а також параметри їх оплати. Дефініція емісії цінних паперів закріплена у статті 91 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», відповідно до якої емісія є сукупністю послідовних дій емітента – від прийняття рішення до реєстрації випуску та розміщення цінних паперів [62]. Така нормативна конструкція дозволяє розглядати

формування статутного капіталу акціонерного товариства не як одноразовий юридичний акт, а як процесуальну категорію, що реалізується через низку взаємопов'язаних стадій.

Відповідно до пункту 42 Положення про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій цей етап деталізується через вимогу прийняття рішення також щодо уповноважених осіб, умов засновницького договору та інших організаційних аспектів. Важливо, що відповідно до пункту 51 зазначеного положення це рішення є не лише внутрішнім корпоративним актом, а й ключовим елементом пакета документів для державної реєстрації випуску акцій, що свідчить про його подвійний, приватноправовий і публічно-правовий, характер [24].

Статтею 93 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» встановлено загальне правило, що емітент подає заяву, рішення про емісію та всі необхідні документи для реєстрації випуску протягом 60 днів після прийняття рішення про емісію [62]. Тим самим закон «прив'язує» старт процедури до моменту корпоративного волевиявлення, запобігаючи ситуації, коли рішення про емісію тривалий час не знаходить практичної реалізації.

Другим етапом є реєстрація випуску акцій Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Відповідно до статті 10 Закону України «Про акціонерні товариства» та пункту 42 Положення, саме після такої реєстрації емітент отримує тимчасове свідоцтво про реєстрацію випуску акцій [3, 24].

На цій стадії важливо відмежувати правову природу реєстрації: вона не є підтвердженням вартості цінних паперів, а юридично зводиться до перевірки комплектності та відповідності поданих документів вимогам законодавства, на що вказує стаття 93 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [62]. Водночас Положення у пункті 47 встановлює відповідальність за достовірність відомостей за особами, які підписали документи, що відображає принцип розподілу ризиків між регулятором і засновниками [24]. Ця конструкція має принципове значення для розуміння ролі держави: регулятор забезпечує процедурну легітимність формування капіталу, але не втручається у його економічну доцільність.

Третім етапом є формування депозитарної інфраструктури випуску акцій, що відповідно до статті 92 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» та пункту 42 Положення включає укладення договору з Центральним депозитарієм, який передбачатиме відкриття Центральним депозитарієм рахунку для обліку цінних паперів із подальшим забезпеченням супроводу корпоративних процедур акціонерного товариства для обслуговування випуску акцій, присвоєння акціям коду ISIN та депонування тимчасового глобального сертифіката [62, 24, 67]. На перший погляд ця стадія може видаватися технічною, однак за своєю суттю вона є правовою інфраструктурою, призначеною для захисту титулу акціонера. У цьому аспекті формування статутного капіталу виходить за межі класичної цивілістичної конструкції «внеску як майна» і трансформується у систему обліку прав на цінні папери. Капітал фактично перестає бути лише економічною категорією і набуває ознак юридично фіксованого обсягу корпоративних прав, які існують у межах депозитарної системи.

Четвертий етап, розміщення акцій серед засновників і їх оплата, становить матеріальне ядро формування статутного капіталу. Відповідно до статті 91 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» договори з першими власниками мають бути укладені у межах визначеного строку, але не пізніше двох місяців з дати початку розміщення. Цією ж статтею встановлено обмеження щодо способу розміщення. Воно може здійснюватись серед заздалегідь визначеного кола осіб, що додатково підтверджує «закритий» характер первинного формування капіталу при заснуванні акціонерного товариства.

При цьому Закон України «Про акціонерні товариства» у статті 25 встановлює імперативну вимогу оплати акцій у повному обсязі до моменту затвердження результатів емісії, а стаття 12 у свою чергу передбачає, що у разі неоплати чи неповної оплати акцій товариство вважається незаснованим [3]. Таким чином, на відміну від товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, де допускається відстрочка внесення вкладів, у акціонерному товаристві капітал має бути фактично сформований до завершення процедури державної реєстрації. Це свідчить про більш жорсткий

підхід законодавця до забезпечення фінансової стабільності цієї організаційно-правової форми.

П'ятим етапом є проведення установчих зборів, на яких у юридичному сенсі завершується «внутрішнє» формування структури капіталу. Відповідно до статті 11 Закону України «Про акціонерні товариства» та пункту 46 Положення ці збори повинні відбутися протягом трьох місяців після повної оплати акцій. Саме на цьому етапі відбувається остаточна інституціоналізація статутного капіталу: затверджуються результати емісії, статут, органи управління [3, 24].

При цьому рішення щодо ключових питань (зокрема затвердження статуту) мають бути прийняті одностайно всіма засновниками, на що вказує стаття 11 Закону України «Про акціонерні товариства», що підкреслює установчий характер цих рішень. Згідно зі статтею 11 цього закону неприйняття рішення про затвердження статуту означає відмову від створення товариства і тягне повернення внесків, що додатково демонструє умовний характер «передреєстраційного» статутного капіталу [3].

Шостим етапом виступає державна реєстрація акціонерного товариства. Значення цієї стадії полягає в тому, що з моменту державної реєстрації товариство набуває статусу юридичної особи та, відповідно, повної цивільної правосуб'єктності. Разом з тим, у контексті формування статутного капіталу ця стадія має похідний характер, оскільки до її здійснення засновниками вже вчинено ключові дії, спрямовані на формування майнової основи товариства, зокрема розміщення та оплати акцій. У зв'язку з цим державна реєстрація не є актом створення корпоративної структури як такої, а виконує функцію її офіційного юридичного визнання та легітимації у публічно-правовій площині.

Сьомим і завершальним етапом відповідно до статті 10 Закону України «Про акціонерні товариства» є подання звіту про результати емісії акцій та його реєстрація Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку [3]. Ці дії по суті завершують підтвердження того, що заявлений статутний капітал сформований, а випуск акцій пройшов весь цикл емісії. Відповідно до статті 95 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» подання звіту є обов'язковою умовою

завершення емісії, а обіг цінних паперів, щодо яких такий звіт не зареєстровано, прямо заборонено [62].

Також пунктом 48 Положення встановлено чіткі строки для подання такого звіту, зокрема не пізніше 15 днів після державної реєстрації товариства, а пунктом 57 вимагається підтвердження повної оплати акцій. Лише після реєстрації звіту та отримання свідоцтва про реєстрацію випуску акцій емісійна процедура вважається завершеною, а статутний капітал – сформованим у юридичному сенсі [24].

Порядок формування статутного капіталу товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю істотно відрізняється від відповідної процедури в акціонерних товариствах. Ключова відмінність зумовлена різною юридичною природою структурування капіталу. Якщо в акціонерних товариствах він виражений через акції як емісійні цінні папери, то у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю – через частки учасників. Така відмінність безпосередньо впливає на механізм формування та фіксації статутного капіталу, порядок внесення вкладів, а також на обсяг і характер корпоративних прав учасників.

Формування статутного капіталу товариств цього типу відбувається через послідовність взаємопов'язаних етапів. На першому етапі засновники визначають загальний розмір статутного капіталу, а також встановлюють розмір частки кожного учасника у його структурі. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у статті 12 уточнює, що розмір статутного капіталу складається з номінальної вартості часток учасників, виражених у національній валюті, і допускає додаткове визначення частки у відсотках. При цьому розмір частки у відсотках повинен відповідати співвідношенню номінальної вартості частки учасника та загального статутного капіталу товариства. Зазначені питання вирішуються зборами засновників у процесі прийняття рішення про створення товариства та знаходять своє відображення у відповідному установчому рішенні [2].

Власне, уже на цій стадії простежується концептуальна логіка так званої «часткової» моделі статутного капіталу: він функціонує передусім як юридична конструкція, що визначає обсяг і співвідношення корпоративних прав учасників, а не як гарантований майновий фонд, сформований на момент створення товариства,

оскільки законодавство допускає відтермінування фактичного внесення вкладів. Водночас така модель не передбачає абсолютної диспозитивності: вклад учасника може мати як грошову, так і негрошову форму, однак у разі внесення негрошового вкладу обов'язковою є його грошова оцінка, яка підлягає затвердженню одностайним рішенням засновників на стадії створення товариства.

Другим етапом формування статутного капіталу товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю виступає його державна реєстрація. Саме на цій стадії відбувається офіційна фіксація ключових параметрів корпоративної структури, зокрема розміру статутного капіталу та часток учасників у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Відповідно до статті 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» такі відомості належать до обов'язкових та підлягають внесенню до реєстру [11].

У цьому контексті виникає принципово важлива особливість правового режиму статутного капіталу товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, яка відрізняє їх від акціонерних товариств. Йдеться про те, що на момент державної реєстрації юридичної особи в реєстрі вже відображається «заявлений» розмір статутного капіталу та структура участі, тоді як фактичне внесення вкладів може ще не відбутися. Таким чином, державна реєстрація забезпечує юридичну визначеність корпоративної структури, але не гарантує її економічного наповнення. Це означає, що реєстр виконує передусім функцію легітимації корпоративних прав, а не підтвердження реального майнового забезпечення товариства, що об'єктивно знижує гарантійну функцію статутного капіталу на початковому етапі існування юридичної особи.

Завершальним, третім, етапом є внесення учасниками своїх вкладів. За загальним правилом, встановленим статтею 14 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», кожен учасник зобов'язаний повністю внести вклад протягом шести місяців з моменту державної реєстрації товариства, якщо інше не передбачено статутом товариства. Водночас зміна або виключення такого правила можлива лише за одностайним рішенням загальних зборів усіх учасників, що свідчить

про підвищений рівень стабільності базових умов формування капіталу. При цьому закон у цій же статті встановлює мінімальний баланс між номінальною і фактичною вартістю участі: вартість вкладу не може бути меншою за номінальну вартість частки, що виступає базовим запобіжником проти безквівалентного набуття корпоративних прав [2].

Водночас законодавець, допускаючи відкладений характер формування статутного капіталу, одночасно закладає систему компенсаторних механізмів, спрямованих на захист інтересів кредиторів та забезпечення внутрішньої корпоративної дисципліни. По-перше, відповідно до статті 2 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» учасники, які не внесли вклад у повному обсязі, несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства у межах невнесеної частини вкладу [2]. Цей підхід є принципово відмінним від моделі акціонерних товариств і відображає спробу законодавця компенсувати відсутність обов'язку повної оплати капіталу до створення юридичної особи через механізм особистої відповідальності учасників.

По-друге, зазначений закон у статті 15 детально регламентує наслідки прострочення внесення вкладу. Зокрема, виконавчий орган товариства зобов'язаний направити учаснику письмове попередження із зазначенням розміру невнесеної частини та встановленням додаткового строку для виконання обов'язку, який не може перевищувати 30 днів. У разі невиконання цього обов'язку скликаються загальні збори, які уповноважені прийняти рішення щодо подальшої долі такої частки, включаючи виключення учасника, зменшення статутного капіталу на розмір неоплаченої частини частки, перерозподіл неоплаченої частки (частини частки) або навіть ліквідацію товариства [2]. Саме на цій стадії найбільш чітко проявляється специфіка моделі товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю: забезпечення належного формування статутного капіталу покладається не на зовнішній регуляторний контроль, як у випадку акціонерних товариств, а на внутрішні корпоративні механізми та процедури.

Окремо варто звернути увагу на сучасні тенденції розвитку правового регулювання, які демонструють певне зближення режиму часток у товариствах з

обмеженою та додатковою відповідальністю із «ціннопаперовою» моделлю. Зокрема, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у статті 15-1 передбачає можливість прийняття учасниками товариства рішення про облік часток в обліковій системі часток, що адмініструється Центральним депозитарієм на підставі договору з товариством, при цьому юридично значущим моментом початку або припинення такого обліку є внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань [2]. Цей механізм має не лише технічне, але й суттєве правове значення, оскільки він підвищує визначеність правового титулу на частку, забезпечує прозорість історії корпоративних прав та знижує ризики спорів щодо належності часток, що особливо актуально у випадках їх відчуження, спадкування або звернення стягнення.

Порівняльний аналіз процедур формування статутного капіталу акціонерних товариств та товариств з обмеженою і додатковою відповідальністю дозволяє виявити системну залежність між природою корпоративних прав та інтенсивністю правового регулювання відповідних процесів. У випадку акціонерних товариств така процедура набуває максимальної формалізації, що зумовлено існуванням акцій як емісійних цінних паперів, які включаються до інфраструктури ринку капіталу та підпадають під публічно-правовий контроль.

Саме тому формування статутного капіталу акціонерного товариства не обмежується внутрішньокорпоративними діями засновників, а інтегрується у ширший регуляторний механізм, що включає реєстраційні процедури, депозитарний облік та контроль з боку Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. У такій моделі юридичний факт формування статутного капіталу підтверджується не лише діями сторін, а й публічним актом регулятора, зокрема реєстрацією випуску акцій та звітом про результати емісії [62]. Це означає, що довіра третіх осіб до розміру статутного капіталу базується не лише на презумпції достовірності реєстраційних даних, а й на проходженні процедури зовнішньої верифікації.

Натомість у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю законодавець виходить із принципово іншої логіки, орієнтованої на мінімізацію

бар'єрів для створення юридичної особи. Відсутність емісійної природи часток обумовлює відсутність необхідності їх державної реєстрації як об'єктів фондового ринку, а отже, і значно меншу залученість публічно-правових механізмів контролю. У результаті формування статутного капіталу в цій моделі набуває переважно внутрішньокорпоративного характеру, а його ефективність залежить не від зовнішньої перевірки, а від належного функціонування механізмів корпоративного управління.

Разом з тим, така гнучкість компенсується встановленням спеціальних правових запобіжників. Законодавець використовує інструменти, які спрямовані не на попередній контроль, а на забезпечення належної поведінки учасників уже після створення товариства. До них належать, зокрема, солідарна відповідальність у межах невнесеної частини вкладу, процедурно врегульовані наслідки прострочення його внесення, а також обмеження щодо способів фінансування внесків [2]. Таким чином, у цій моделі функцію «гарантії» частково замінює механізм відповідальності та корпоративного примусу.

Узагальнюючи, можна констатувати існування двох концептуально різних підходів. У акціонерних товариствах статутний капітал формується як об'єкт, що проходить процедуру публічно-правової легітимації і підтверджується зовнішнім контролем, тоді як у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю він виступає передусім як внутрішньокорпоративна конструкція, забезпечена системою обов'язків і відповідальності учасників. Вибір тієї чи іншої моделі відображає баланс між вимогами до захисту інвесторів і кредиторів та потребою у спрощенні корпоративного входу, що й зумовлює функціональну диференціацію відповідних організаційно-правових форм.

Таким чином, вимоги до статутного капіталу юридичних осіб приватного права характеризуються відсутністю уніфікованої моделі та мають диференційований характер залежно від організаційно-правової форми і сфери діяльності суб'єкта. Законодавство поєднує диспозитивність у визначенні розміру, строків і джерел

формування з точковими імперативними обмеженнями, що зумовлює функціональну адаптацію статутного капіталу до регуляторних цілей, зокрема у фінансовому секторі.

Об'єкти вкладів до статутного капіталу визначаються за принципом широкої майнової допустимості, що дозволяє включати як грошові кошти, так і інше майно, включаючи майнові права, за умови їх належної грошової оцінки. Водночас така диспозитивність обмежується вимогами щодо реальності, підтвердженості та належності внесків, що спрямовано на запобігання формуванню номінального або фіктивного статутного капіталу.

Порядок формування статутного капіталу є комплексною процедурою, що включає прийняття корпоративних рішень, фактичне внесення вкладів та державну реєстрацію відповідних відомостей. Такий підхід відображає поєднання приватноправових і публічно-правових елементів, у межах якого відбувається трансформація майнової участі засновників у корпоративні права.

Отже, у сучасному корпоративному праві формування статутного капіталу слід розглядати як динамічний механізм інституціоналізації майнової участі, який визначає структуру корпоративних правовідносин та поступово втрачає значення формального інструменту гарантування інтересів кредиторів.

РОЗДІЛ 3

ОПЕРАЦІЇ ЗІ СТАТУТНИМ КАПІТАЛОМ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА

3.1. Збільшення статутного капіталу юридичних осіб приватного права: правові механізми та судова практика

Після формування статутного капіталу юридичної особи приватного права може виникати об'єктивна потреба у його збільшенні. Така операція не обмежується суто технічним внесенням змін до відомостей державного реєстру, а має складний корпоративно-правовий характер, оскільки впливає як на фінансову основу юридичної особи, так і на розподіл корпоративного впливу між її учасниками. Водночас розмір статутного капіталу має значення і для зовнішніх відносин товариства. Практика показує, що низький рівень капіталізації може знижувати довіру банківських установ і ділових партнерів, оскільки сприймається як індикатор недостатньої фінансової стійкості товариства [68]. У доктрині вітчизняного корпоративного права статутний капітал розглядається крізь призму подвійної правової природи: з одного боку, як інструмент фіксації участі та обсягу корпоративних прав, з іншого – як формалізований показник платоспроможності, що виконує сигнальну функцію у зовнішньому обігу [69, с. 4]. Відтак, будь-яке його збільшення неминуче пов'язане не лише з фінансовими наслідками, а й із внутрішньо-корпоративними.

Збільшення статутного капіталу виступає одним із ключових інструментів розвитку юридичної особи. Воно може бути зумовлене різними факторами, такими як необхідністю залучення додаткових інвестицій, входженням нових учасників, підвищенням рівня корпоративного контролю, покращенням кредитоспроможності або ж вимогами спеціального законодавства. Як справедливо зазначається у практиці, підприємства із вищим розміром статутного капіталу, як правило, сприймаються контрагентами як більш стабільні, що прямо впливає на їхню ділову репутацію [70]. Водночас така операція може мати й іншу сторону – ризик непропорційного

«розмивання» часток окремих учасників, що вимагає запровадження ефективних процедурних гарантій.

При цьому необхідно чітко відмежовувати статутний капітал як юридичну категорію від майнової основи товариства. Внесене учасниками майно переходить у власність юридичної особи, тоді як сам статутний капітал є номінальним показником, що визначає обсяг корпоративної участі. Саме тому збільшення статутного капіталу завжди має подвійний ефект: воно або супроводжується реальним притоком активів, або ж відображає їх внутрішню трансформацію, але в будь-якому разі впливає на співвідношення корпоративних прав.

Нормативна модель збільшення статутного капіталу в Україні побудована на поєднанні матеріальних і процедурних передумов. Для товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у статті 16 встановлює імперативну вимогу: збільшення статутного капіталу товариства допускається лише після внесення всіма учасниками товариства своїх вкладів у повному обсязі, а також за відсутності частки, що належить самому товариству [2]. Це правило спрямоване на недопущення ситуацій, коли збільшення капіталу здійснюється в умовах неповного формування його бази, що могло б викривлювати корпоративну структуру та створювати ризики для кредиторів. Водночас у практичному вимірі така вимога інколи ускладнює залучення нових інвестицій, фактично заморожуючи можливість розвитку товариства до повного виконання зобов'язань усіма учасниками.

У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю статтями 17–18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» передбачено дві базові моделі збільшення статутного капіталу. Перша – без залучення додаткових вкладів, за рахунок нерозподіленого прибутку. У цьому випадку відбувається трансформація внутрішніх фінансових ресурсів у статутний капітал, що не змінює структури участі. Склад учасників і співвідношення їхніх часток залишаються незмінними, змінюється лише номінальна вартість часток [2].

З процедурної точки зору реалізація такого способу збільшення статутного капіталу характеризується відносною простотою, оскільки не потребує складних

корпоративних дій і зводиться до ухвалення відповідного рішення загальними зборами учасників, а у випадку існування товариства з одним учасником – до прийняття ним одноосібного рішення. Відсутність необхідності внесення додаткових вкладів чи залучення нових осіб істотно спрощує як підготовчий, так і завершальний етапи цієї процедури.

З економічної точки зору зазначений механізм є доцільним, оскільки забезпечує посилення фінансової основи товариства шляхом внутрішньої капіталізації, не вимагаючи мобілізації зовнішніх ресурсів або додаткового фінансового навантаження на учасників. Фактично йдеться про зміну структури власного капіталу товариства, яка підвищує його формалізований рівень капіталізації та може позитивно впливати на сприйняття товариства з боку контрагентів.

Разом із тим, застосування цього способу є об'єктивно обмеженим, оскільки його передумовою є наявність достатнього обсягу нерозподіленого прибутку. Відповідно, можливість його використання притаманна переважно економічно стабільним та прибутковим товариствам. У цьому контексті можна стверджувати, що такий механізм виконує радше функцію оптимізації структури власного капіталу, ніж інструменту залучення нових фінансових ресурсів, що зумовлює його допоміжний, а не універсальний характер у системі способів збільшення статутного капіталу.

Альтернативним способом збільшення статутного капіталу товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю є збільшення за рахунок додаткових вкладів учасників або третіх осіб. Ця модель є більш складною та водночас більш гнучкою, оскільки дозволяє не лише збільшити активи товариства, а й змінити структуру корпоративної участі [2]. Вона реалізується через багатоступеневу процедуру, що складається з трьох основних етапів.

Першим етапом процедури є ухвалення загальними зборами учасників рішення про залучення додаткових вкладів, яке за своєю правовою природою має попередній характер. Приклад відповідного рішення загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів наведено у Додатку 1 до цієї роботи. Відповідно до частини 3 статті 18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» таке рішення оформлюється у формі рішення загальних зборів

учасників товариства. Законодавець встановлює чіткі вимоги до його змісту, що спрямовані на визначення ключових параметрів майбутнього збільшення статутного капіталу.

Зокрема, у зазначеному рішенні обов'язково визначаються загальна сума збільшення статутного капіталу, коефіцієнт співвідношення суми такого збільшення до розміру частки кожного учасника, а також запланований розмір статутного капіталу після завершення відповідної процедури. При цьому коефіцієнт такого співвідношення визначається як результат ділення суми запланованого додаткового вкладу на розмір частки відповідного учасника, виражений у грошовому еквіваленті [71]. Окрім цього, рішення повинно містити положення щодо строку внесення додаткових вкладів, визначати допустимість участі третіх осіб у фінансуванні такого збільшення, а також регулювати можливість внесення вкладів як учасниками, так і третіми особами після реалізації або відмови учасників від реалізації їхнього переважного права [2].

За своєю сутністю таке рішення виконує функцію нормативного закріплення наміру учасників здійснити збільшення статутного капіталу та формує рамкову модель цієї процедури. На цій стадії відбувається виключно визначення умов і параметрів майбутнього збільшення без фактичного внесення додаткових вкладів. Відповідно, прийняття такого рішення саме по собі не спричиняє змін у відомостях про юридичну особу, які підлягають державній реєстрації, що підкреслює його підготовчий та внутрішньоорганізаційний характер.

Наступним, другим, етапом у процедурі є безпосереднє внесення учасниками товариства додаткових вкладів. На цій стадії кожен учасник наділяється переважним правом здійснити додатковий вклад у межах визначеної суми збільшення статутного капіталу пропорційно до належної йому частки. Реалізація такого права відбувається у строки, встановлені рішенням загальних зборів про залучення додаткових вкладів, при цьому законодавець визначає граничну межу такого строку – не більше одного року з моменту прийняття відповідного рішення.

Водночас на практиці виникає питання щодо допустимості встановлення строку, меншого за один рік, без внесення змін до статуту товариства. Виходячи зі змісту

частини 6 статті 18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», зазначене формулювання встановлює саме максимальний, а не фіксований строк, що свідчить про наявність у загальних зборів дискреції визначати його тривалість у межах одного року [2]. Такий підхід підтверджується і судовою практикою: Верховний Суд у постанові від 12.09.2024 р. у справі № 922/2145/21 наголосив, що визначення строків внесення додаткових вкладів належить до повноважень загальних зборів і не потребує внесення змін до статуту за відсутності відступу від законодавчої моделі [72]. Отже, встановлення скороченого строку саме по собі не впливає на правомірність процедури збільшення статутного капіталу, однак потребує чіткого закріплення у відповідному рішенні загальних зборів.

Після того, як усі учасники реалізують своє переважне право або відмовляться від його здійснення, виникає можливість внесення додаткових вкладів як іншими учасниками товариства, так і третіми особами. Такі вклади можуть бути здійснені в межах різниці між запланованим розміром збільшення статутного капіталу та фактично внесеними учасниками сумами. Закон також передбачає окремий строк для реалізації цієї можливості – до шести місяців після закінчення періоду, відведеного для реалізації переважного права учасників, якщо інший, скорочений, строк не було визначено рішенням загальних зборів на попередньому етапі.

Водночас питання щодо внесення додаткових вкладів замість іншого учасника не отримало чіткого та вичерпного нормативного врегулювання, що зумовлює неоднорідність правозастосовної практики. У цьому контексті показовою є позиція Верховного Суду, викладена у постанові від 22.10.2020 р. у справі № 912/3551/19, відповідно до якої можливість внесення додаткового вкладу за іншого учасника виникає лише за умови повного та своєчасного внесення таким учасником власного додаткового вкладу [73]. Такий підхід фактично спрямований на запобігання передчасному перерозподілу корпоративного впливу та забезпечення дотримання принципу пропорційності участі.

Завершальним, третім, етапом процедури є прийняття загальними зборами учасників рішення про затвердження результатів внесення додаткових вкладів, яке слугує підставою для державної реєстрації змін щодо статутного капіталу товариства.

Приклад такого рішення про затвердження результатів внесення додаткових вкладів та визначення нового розміру статутного капіталу наведено у Додатку 2. Відповідна вимога закріплена у частині 10 статті 18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Згідно з цією нормою, протягом одного місяця після закінчення строку для внесення додаткових вкладів загальні збори повинні затвердити результати їх внесення, визначити оновлені розміри часток учасників та їх номінальну вартість з урахуванням фактично внесених додаткових вкладів, а також встановити новий розмір статутного капіталу товариства. Справжність підписів на відповідному рішенні підлягає обов'язковому нотаріальному засвідченню [2].

Зміст цього рішення свідчить про те, що законодавець пов'язує юридичний ефект збільшення статутного капіталу саме з фактичними результатами внесення вкладів, а не з попереднім волевиявленням учасників. Такий підхід забезпечує відповідність формального розміру статутного капіталу реальному майновому стану товариства та виконує функцію запобігання фіктивній капіталізації. Водночас саме на цьому етапі остаточно формується нова структура корпоративних прав, що підкреслює його значення як реєстраційному, так і в корпоративному вимірі.

Окремого аналізу потребує питання правової природи обов'язку учасника щодо внесення додаткового вкладу. Законодавство України не містить однозначної відповіді на питання про обов'язковість виконання рішення загальних зборів у цій частині, що зумовлює необхідність звернення до судової практики для з'ясування правової природи відповідного обов'язку. У цьому контексті сформовано підхід, відповідно до якого зобов'язання учасника щодо внесення додаткового вкладу має добровільний характер і не підлягає примусовому виконанню в судовому порядку. Зокрема, у постанові Верховного Суду від 11.12.2023 р. у справі № 925/200/22 зазначено, що таке зобов'язання є майновим за своєю природою, однак не може бути предметом судового захисту [74].

При цьому слід взяти до уваги, що добровільний характер цього обов'язку не означає відсутності правових наслідків його невиконання. Такі наслідки передбачені статтею 18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою

відповідальністю» і проявляються передусім у корпоративному, а не зобов'язальному вимірі. У разі невнесення учасником додаткового вкладу у визначений строк можливі два основні варіанти розвитку подій.

По-перше, учасник, який не реалізував своє право на внесення додаткового вкладу у визначений рішенням загальних зборів строк, фактично втрачає можливість збільшити свою частку у статутному капіталі. Якщо ж рішення загальних зборів передбачало можливість участі інших осіб у внесенні додаткових вкладів, після спливу строку, встановленого для реалізації переважного права (який не може перевищувати одного року), інші учасники або треті особи можуть внести додаткові вклади в межах різниці між запланованим та фактично сформованим обсягом збільшення статутного капіталу. Для цього законом передбачено додатковий строк тривалістю до шести місяців, якщо інше не визначено рішенням загальних зборів. Таким чином, навіть за умови пасивної поведінки окремих учасників досягнення фінансової мети збільшення статутного капіталу не блокується.

По-друге, факт невиконання учасником свого обов'язку відображається у рішенні загальних зборів про затвердження результатів внесення додаткових вкладів. У цьому випадку номінальна вартість частки такого учасника залишається незмінною, тоді як частки інших учасників, які здійснили внески, зростають пропорційно до фактично внесених ними сум. Унаслідок цього змінюється відсоткове співвідношення часток у статутному капіталі, що безпосередньо впливає на розподіл корпоративного контролю та обсяг правомочностей учасників [2].

У цьому контексті особливого значення набуває питання правової кваліфікації зміни співвідношення часток учасників, що відбувається внаслідок внесення додаткових вкладів. Зокрема, у правозастосовній практиці виникає питання, чи слід розглядати таку зміну як перерозподіл часток у розумінні частини 3 статті 34 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», що потребує одностайного рішення всіх учасників.

Нормативний аналіз дозволяє зробити висновок про розмежування двох різних правових конструкцій. З одного боку, частина 2 статті 34 Закону передбачає, що рішення щодо зміни розміру статутного капіталу приймається кваліфікованою

більшістю не менш як $\frac{3}{4}$ голосів учасників. З іншого боку, частина 3 цієї ж статті встановлює вимогу однакості лише для випадків перерозподілу часток між учасниками. При цьому стаття 18 Закону формує спеціальну процедуру збільшення статутного капіталу, яка включає прийняття рішення про залучення додаткових вкладів та подальше затвердження результатів їх внесення, що свідчить про автономність цієї процедури [2].

Судова практика підтверджує такий підхід. Зокрема, у постанові Верховного Суду від 21.08.2024 р. у справі № 912/363/22 наголошено, що рішення про затвердження результатів внесення додаткових вкладів має похідний характер від рішення про збільшення статутного капіталу і не може ототожнюватися з перерозподілом часток. Суд виходить із того, що зміна співвідношення часток у цьому випадку є не самостійною корпоративною дією, а наслідком реалізації встановленої законом процедури [75].

З огляду на це, зміна відсоткового співвідношення часток учасників у результаті внесення або невнесення додаткових вкладів має розглядатися як математичний та юридично обумовлений результат реалізації процедури збільшення статутного капіталу, а не як окрема дія з перерозподілу корпоративної участі. Протилежний підхід призводив би до змішування різних видів рішень загальних зборів та фактичного блокування можливості збільшення статутного капіталу міноритарними учасниками. Тому рішення про затвердження результатів внесення додаткових вкладів не потребує однакості, а приймається відповідно до правил, встановлених для зміни розміру статутного капіталу.

Отже, учасник, який не скористався правом на внесення додаткового вкладу, не несе юридичної відповідальності у формі майнового стягнення, однак зазнає корпоративних наслідків у вигляді зменшення відносної частки у статутному капіталі, що не є перерозподілом у класичному розумінні, а виступає похідним результатом реалізації процедури збільшення статутного капіталу. Така конструкція свідчить про використання законодавцем стимулюючого, а не примусового механізму реалізації відповідних рішень, що відповідає диспозитивній природі корпоративних правовідносин.

Реалізація процедури збільшення статутного капіталу безпосередньо пов'язана з дотриманням вимог до скликання та проведення загальних зборів, оскільки саме на цьому етапі забезпечується можливість учасників реалізувати свої корпоративні права, зокрема переважне право на внесення додаткових вкладів. Обмеження такого права без належного правового підґрунтя суперечить принципам рівності учасників і може свідчити про порушення корпоративної справедливості. Ключовим елементом цієї процедури є належне повідомлення учасників про скликання загальних зборів. Відповідно до статті 32 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» повідомлення має здійснюватися у встановлений спосіб та містити істотні відомості, зокрема дату, місце проведення і порядок денний [2]. Такі вимоги виступають процесуальною гарантією реалізації права учасника на участь в управлінні товариством.

Судова практика підтверджує значення дотримання цієї процедури. Так, у постанові Верховного Суду від 08.07.2020 р. у справі № 905/1134/19 зазначено, що порушення порядку скликання та проведення загальних зборів може бути підставою для визнання їх рішень недійсними [76]. Аналогічно, у постановах від 22.10.2019 р. у справі № 923/876/16 та від 27.10.2020 р. у справі № 905/1531/19 підкреслено, що належне повідомлення є гарантією реалізації корпоративних прав і повинно містити всі необхідні реквізити [77, 78]. Водночас у постанові від 04.08.2021 р. у справі № 921/383/20 Верховний Суд застосував принцип добросовісності, зазначивши, що ухилення учасника від отримання повідомлення не може автоматично свідчити про порушення його прав [79]. Отже, належність повідомлення оцінюється з урахуванням формального (відповідність способу), змістовного (повнота інформації) та функціонального (реальна можливість участі) критеріїв. Дотримання цих вимог забезпечує легітимність рішень загальних зборів і мінімізує ризик їх подальшого оскарження.

У процесі збільшення статутного капіталу важливим є також дотримання принципу пропорційності участі, який гарантує збереження балансу корпоративних інтересів і запобігає дискримінації окремих учасників. Так, у постанові Верховного Суду від 27.02.2018 р. у справі № 918/92/17 зазначено, що надання одному з учасників

можливості одноосібно впливати на збільшення статутного капіталу без урахування прав інших суперечить як вимогам національного законодавства, так і фундаментальним засадам верховенства права та положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що може зумовлювати недійсність відповідного рішення [80].

У акціонерних товариствах збільшення статутного капіталу має комплексний і багатовимірний характер, що істотно відрізняє його від відповідних процедур у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю. Це зумовлено, передусім, особливостями правової природи акції як емісійного цінного папера, що одночасно виконує функції корпоративного інструменту та об'єкта ринкового обігу. Відтак, збільшення статутного капіталу в акціонерному товаристві виходить за межі суто внутрішньокорпоративного процесу і набуває виразного публічно-правового виміру.

Відповідно до статті 17 Закону України «Про акціонерні товариства» та пункту 70 Положення про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій збільшення статутного капіталу акціонерного товариства може здійснюватися наступними базовими способами: шляхом підвищення номінальної вартості акцій або шляхом додаткової емісії акцій існуючої номінальної вартості [3, 24]. Така диференціація має не лише техніко-юридичне, а й функціональне значення, оскільки кожен із зазначених способів передбачає різні джерела фінансування та різні наслідки для корпоративної структури товариства.

Збільшення статутного капіталу без залучення додаткових внесків реалізується через підвищення номінальної вартості акцій за рахунок внутрішніх ресурсів товариства – прибутку або додаткового капіталу, що передбачено пунктами 72 та 102 згаданого Положення. Такий механізм передбачає, що товариство не отримує нових фінансових ресурсів, а здійснює перерозподіл уже наявних активів у межах власного капіталу. У цьому контексті відбувається своєрідна «внутрішня капіталізація», яка має скоріше обліково-правовий, аніж економічний ефект. Водночас Положення у встановлює додаткові фінансові обмеження такого механізму, зокрема, розмір збільшення не може перевищувати обсяг прибутку, визначеного за даними річної

фінансової звітності, що підкреслює його зв'язок із принципом достовірності фінансової звітності [24].

З точки зору корпоративного управління, зазначений спосіб є нейтральним, оскільки не змінює співвідношення корпоративних прав акціонерів. Водночас підвищення номінальної вартості акцій може виконувати сигнальну функцію для ринку, демонструючи фінансову стабільність товариства та наявність накопиченого прибутку. Саме тому цей механізм є характерним для економічно стійких компаній, які не потребують залучення зовнішнього фінансування, але прагнуть підвищити рівень своєї капіталізації.

Натомість збільшення статутного капіталу шляхом розміщення додаткових акцій становить основний інструмент залучення інвестицій, що впливає з пункту 71 Положення, який встановлює, що залучення додаткових внесків можливе виключно через додаткову емісію акцій [24]. Як зазначає О. В. Гарагонич, у сучасних економічних умовах, коли можливості самофінансування є обмеженими, емісія акцій набуває ключового значення як механізм акумуляції капіталу у корпоративному секторі [81, с. 26]. Такий підхід узгоджується із загальною тенденцією розвитку корпоративного права, що полягає у переході від статичної моделі капіталу до динамічної, орієнтованої на ринкове фінансування.

Процедура збільшення статутного капіталу шляхом емісії акцій характеризується високим рівнем формалізації та етапності, що детально закріплено у пунктах 76–82 Положення [24]. У науковій літературі вона розглядається як складний процес, що охоплює низку взаємопов'язаних юридично значущих дій (випуск, пропонування, продаж та обіг цінних паперів), які здійснюються у визначеній нормативними вимогами послідовності. Такий підхід дозволяє характеризувати емісію не як одноразовий акт, а як сукупність взаємопов'язаних юридичних фактів, реалізація яких підпорядковується єдиному режиму розкриття інформації та регуляторного контролю. Порушення вимог на будь-якій із стадій цього процесу впливає на правомірність усієї емісійної операції [82].

Першим і визначальним етапом є прийняття рішення про збільшення статутного капіталу, що відповідно до статті 37 Закону України «Про акціонерні товариства»

належить до виключної компетенції загальних зборів акціонерів [3]. Такий підхід має фундаментальне значення, оскільки саме загальні збори як вищий орган управління забезпечують баланс інтересів усіх акціонерів. Водночас Положенням у пунктах 88–89 також встановлено низку передумов для прийняття такого рішення, що конкретизуються, зокрема, у вимогах щодо відсутності викуплених акцій та необхідності належного документального забезпечення емісії. Зазначені обмеження мають системний характер і спрямовані на запобігання зловживанням. Зокрема, визначення у пункті 70 вичерпного переліку джерел збільшення статутного капіталу свідчить про орієнтацію регулювання на реальне формування або перерозподіл капіталу [24]. Відсутність у цьому переліку збитків означає, що емісія акцій не може використовуватися як інструмент їх формального покриття, а має забезпечувати фактичне надходження або трансформацію економічних ресурсів.

Наступним етапом є державна реєстрація випуску акцій, яка відповідно до пункту 76 Положення здійснюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку [24]. Цей етап має принципове значення, оскільки саме він надає емітенту право здійснювати подальші дії, пов'язані з розміщенням акцій. Як зазначає О. В. Гарагонич, реєстрація випуску акцій є актом державного визнання законності дій емітента на відповідному етапі. Водночас вона не створює жодних гарантій щодо інвестиційної привабливості акцій, що відображає розмежування функцій державного контролю та ринкових ризиків [81, с. 28].

Після реєстрації випуску акцій відбувається їх розміщення, яке становить центральний елемент емісійного процесу. Законодавство встановлює жорсткі вимоги щодо ціни розміщення акцій: вона не може бути нижчою за ринкову, а в окремих випадках – і за номінальну, зокрема при переведенні грошових зобов'язань, на що вказує пункт 69 Положення.

Положення диференціює процедури розміщення залежно від того, чи здійснюється публічна пропозиція (пункт 80) чи приватне розміщення акцій (пункт 82), що підкреслює складність регуляторної моделі. Публічна пропозиція характеризується значно вищим рівнем регуляторної формалізації: обов'язковим є оформлення та оприлюднення проспекту акцій, залучення широкого кола інвесторів,

виконання вимог щодо інформаційної прозорості, а також активна участь регулятора на всіх стадіях – від реєстрації випуску до затвердження звіту про результати емісії. Крім того, така процедура передбачає гнучкість у визначенні остаточної ціни розміщення, зокрема через критерії, закладені в проспекті, та можливість залучення андеррайтерів, що відображає її ринково орієнтований характер [24].

Натомість приватне розміщення є більш «закритою» процедурою, орієнтованою на обмежене коло заздалегідь визначених інвесторів або існуючих акціонерів. Його ключовою особливістю є інститут переважного права акціонерів на придбання акцій додаткової емісії, що реалізується у двоетапному механізмі розміщення, якщо від такого права не відмовлено. Водночас відсутність вимоги щодо публічного розкриття проспекту акцій та спрощений обсяг інформаційних процедур зменшують регуляторне навантаження, але водночас обмежують рівень публічності та ліквідності такого розміщення. Таким чином, диференціація процедур відображає баланс між захистом інвесторів і гнучкістю залучення капіталу залежно від обраної моделі емісії [24].

Після завершення розміщення акцій ключового значення набуває стадія затвердження результатів емісії. Відповідно до пунктів 80 та 82 Положення, уповноважений орган акціонерного товариства (залежно від моделі корпоративного управління – загальні збори, наглядова рада або рада директорів) приймає рішення про затвердження результатів емісії та звіту про її результати [24]. На цьому етапі здійснюється остаточна верифікація відповідності фактичних результатів розміщення умовам емісії, що має суттєве значення для легітимності подальших корпоративних змін. Водночас обов'язковою передумовою затвердження результатів є повна оплата акцій їх першими власниками, що підкреслює принцип реального формування статутного капіталу.

Наступним етапом є внесення змін до статуту акціонерного товариства, пов'язаних зі збільшенням розміру статутного капіталу. Згідно з пунктами 80 та 82 Положення, такі зміни затверджуються загальними зборами акціонерів та підлягають державній реєстрації [24]. Саме цей момент має вирішальне значення з точки зору корпоративного права, оскільки лише після державної реєстрації змін новий розмір

статутного капіталу набуває юридичної сили та стає обов'язковим для третіх осіб. Таким чином, відбувається трансформація емісійного результату у структурний елемент правового статусу товариства.

Завершальною стадією є державна реєстрація звіту про результати емісії акцій Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (пункти 80 та 82 Положення). Цей етап виконує функцію постконтролю, спрямованого на підтвердження дотримання емітентом усіх встановлених процедурних вимог. Лише після реєстрації звіту та видачі відповідного свідоцтва емісія вважається завершеною в юридичному сенсі. Додатково законодавство встановлює обов'язок оприлюднення звіту про результати емісії, що забезпечує прозорість та інформування учасників ринку. Паралельно з цим здійснюються техніко-інфраструктурні дії, пов'язані з функціонуванням депозитарної системи, зокрема переоформлення та депонування глобального сертифіката, що забезпечує належний облік прав на акції в системі обліку цінних паперів [24].

Важливим елементом правового регулювання є також встановлення механізмів реагування на відхилення від належної процедури. Зокрема, пункти 85–87 Положення передбачають можливість відмови від емісії, незатвердження її результатів або скасування реєстрації випуску акцій. У таких випадках товариство зобов'язане повернути інвесторам внесені кошти та здійснити відповідні дії щодо анулювання прав на акції [24]. Це свідчить про існування спеціального охоронного механізму, спрямованого на захист прав інвесторів та забезпечення добросовісності емісійної діяльності.

Окремої уваги заслуговує процедура збільшення статутного капіталу шляхом конвертації конвертованих облігацій (пункти 83–84 Положення). Її специфіка полягає в тому, що вона поєднує елементи боргових та корпоративних правовідносин: зобов'язання за облігаціями припиняються, трансформуючись у корпоративні права. При цьому емісія акцій у такому випадку має похідний характер і здійснюється у межах раніше сформованого інвестиційного механізму, що зумовлює певне спрощення процедурних вимог порівняно з класичною емісією [24].

Таким чином, збільшення статутного капіталу юридичних осіб приватного права є комплексною корпоративною операцією, що поєднує фінансовий і правовий виміри та безпосередньо впливає на структуру участі і розподіл контролю. У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю цей механізм має переважно внутрішньокорпоративний характер і базується на поєднанні диспозитивності та процедурних гарантій, тоді як в акціонерних товариствах він набуває більш формалізованого і регуляторно ускладненого характеру у зв'язку з емісійною природою акцій. У підсумку, ефективність збільшення статутного капіталу визначається не лише його економічною метою, а насамперед коректністю реалізації встановленої процедури, що забезпечує баланс інтересів учасників та стабільність корпоративної структури.

3.2. Зменшення статутного капіталу юридичних осіб приватного права: підстави, процедура та захист прав кредиторів

Зменшення статутного капіталу юридичних осіб приватного права є інструментом коригування їх корпоративної та фінансової структури, який може застосовуватись як у зв'язку з економічною доцільністю, так і внаслідок настання обставин, передбачених законом. На відміну від збільшення статутного капіталу, що орієнтоване на акумуляцію або залучення ресурсів, його зменшення виконує функцію приведення номінального розміру капіталу у відповідність до фактичного майнового стану юридичної особи, а також може виступати способом виходу учасників або оптимізації структури власного капіталу.

Правова природа цієї операції має подвійний характер. З одного боку, вона безпосередньо впливає на внутрішньокорпоративні відносини, оскільки змінює розмір часток учасників або параметри акцій. З іншого ж – зменшення статутного капіталу зачіпає інтереси кредиторів, оскільки означає формальне зниження рівня майнового забезпечення зобов'язань. Саме тому законодавець формує спеціальний

правовий режим такої процедури, який поєднує диспозитивність у прийнятті рішення із імперативними гарантіями захисту прав третіх осіб, передусім через механізм повідомлення кредиторів та надання їм права вимоги.

Нормативна модель зменшення статутного капіталу є диференційованою залежно від організаційно-правової форми юридичної особи. У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю ключовий акцент зроблено на збереженні пропорційності часток учасників та забезпеченні балансу інтересів кредиторів, тоді як у акціонерних товариствах відповідна процедура набуває більш складного, публічно-правового характеру у зв'язку з регулюванням обігу цінних паперів.

У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю зменшення статутного капіталу регулюється передусім статтею 19 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Законодавець виходить із принципу диспозитивності, надаючи товариству загальне право зменшувати статутний капітал у будь-який час. Водночас реалізація цього права обмежується низкою матеріальних і процедурних гарантій, що мають імперативний характер [2].

Ключовим матеріальним принципом є збереження пропорційності часток учасників. Зокрема, у разі зменшення номінальної вартості часток усіх учасників співвідношення номінальної вартості їхніх часток повинно зберігатися незмінним [2]. Це означає, що зменшення статутного капіталу, як правило, здійснюється через пропорційне зменшення номінальної вартості вкладів, що виключає можливість прихованого перерозподілу корпоративного контролю. Такий підхід відображає практичне застосування такого принципу корпоративного права, як принцип рівності учасників.

Підстави для зменшення статутного капіталу можуть бути як добровільними, так і обумовленими вимогами закону. До добровільних підстав належить, зокрема, зменшення капіталу з метою оптимізації його структури, покриття збитків або виплати учасникам частини майна юридичної особи. Закон не обмежує можливість використання цього механізму лише випадками погіршення фінансового стану, що свідчить про його значення як інструменту фінансового управління компанією.

Водночас законодавство передбачає низку ситуацій, коли питання про зменшення статутного капіталу набуває обов'язкового або квазіобов'язкового характеру. Передусім це ситуації, пов'язані з порушенням обов'язку учасника щодо внесення вкладу. Відповідно до статті 15 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у разі прострочення внесення вкладу виконавчий орган товариства зобов'язаний скликати загальні збори, які можуть прийняти одне з альтернативних рішень, включаючи зменшення статутного капіталу на розмір неоплаченої частки або виключення учасника [2]. Така модель демонструє, що зменшення статутного капіталу виступає не лише фінансовим, а й санкційним механізмом, спрямованим на підтримання належної дисципліни виконання зобов'язань учасниками.

Аналогічно, необхідність зменшення статутного капіталу може виникати у зв'язку зі зниженням вартості чистих активів товариства більш ніж на 50 % порівняно з попереднім періодом, на що вказує стаття 31 вище згаданого закону. У такому випадку виконавчий орган зобов'язаний скликати загальні збори, які мають вирішити питання про подальшу долю товариства, включаючи можливість зменшення капіталу або навіть ліквідації [2]. Як слушно зазначає К. Мурзіна, така вимога виконує функцію індикатора фінансової стабільності та є одним із ключових інструментів захисту інтересів кредиторів, оскільки забезпечує відповідність вартості чистих активів величині статутного капіталу [83, с. 191].

Ще одним випадком, що може обумовлювати зменшення статутного капіталу, є придбання товариством частки у власному статутному капіталі. Закон у статті 25 допускає таку операцію без зменшення капіталу лише за умови формування резервного капіталу у відповідному розмірі. У разі невиконання цієї умови товариство зобов'язане зменшити статутний капітал [2]. Це положення спрямоване на недопущення ситуації, коли частина статутного капіталу фактично «вилучається» з обігу, але формально продовжує існувати.

Процедура зменшення статутного капіталу у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю має чітко визначену послідовність і поєднує корпоративні та зовнішні елементи. Першим етапом є прийняття рішення загальними

зборами учасників, яке, відповідно до статті 34 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» ухвалюється кваліфікованою більшістю (не менш як 3/4 голосів), якщо інше не встановлено статутом. Особливістю є те, що у випадках, пов'язаних із порушенням обов'язку внесення вкладу, голоси відповідного учасника не враховуються, що спрямовано на запобігання зловживанню правом голосу [2].

Другим етапом є реалізація механізму захисту кредиторів, який є ключовим елементом усієї процедури. Відповідно до статті 19 згаданого закону виконавчий орган товариства зобов'язаний протягом десяти днів повідомити кредиторів, вимоги яких не забезпечені. Такий підхід відображає презумпцію потенційного ризику для кредитора у разі зменшення капіталу. Кредитори, у свою чергу, мають право протягом 30 днів вимагати від товариства вжиття заходів щодо забезпечення виконання зобов'язань, їх дострокового виконання або зміни умов договору. Такими заходами можуть бути укладення договору забезпечення, дострокове виконання або припинення зобов'язання, або укладення нового договору. Якщо товариство не виконує вимоги кредитора, останній має право звернутися до суду. Водночас, якщо кредитор не скористався своїм правом, вважається, що він погодився із зменшенням капіталу, що формує баланс між захистом і стабільністю корпоративного обігу [2]. Таким чином, законодавець фактично встановлює баланс між корпоративною автономією товариства та необхідністю гарантування інтересів третіх осіб.

Третім етапом є державна реєстрація змін, пов'язаних із новим розміром статутного капіталу та частками учасників. Оскільки такі зміни впливають на публічні відомості про юридичну особу, вони підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [11]. Водночас відсутність чітко встановленого строку для такої реєстрації та моменту набрання чинності рішенням загальних зборів свідчить про певну гнучкість цієї стадії, хоча з практичної точки зору саме державна реєстрація забезпечує повну юридичну визначеність.

У акціонерних товариствах зменшення статутного капіталу регулюється комплексно – поєднанням норм Закону України «Про акціонерні товариства» та підзаконного регулювання Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. На відміну від товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, у яких ця процедура має переважно внутрішньокорпоративний характер, у акціонерних товариствах вона є формалізованою та багаторівневою, із обов’язковим елементом публічного контролю. Така модель регулювання відображає функціональне призначення акціонерного товариства як інституції ринку капіталу, де зміна статутного капіталу впливає не лише на внутрішню корпоративну структуру, а й на інтереси невизначеного кола інвесторів та контрагентів. У цьому контексті зменшення статутного капіталу виступає не стільки інструментом внутрішньої реструктуризації, скільки юридично значущою подією для ринку.

Відповідно до статті 18 Закону України «Про акціонерні товариства» зменшення статутного капіталу здійснюється у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, і допускається виключно двома способами: шляхом зменшення номінальної вартості акцій або шляхом анулювання раніше викуплених товариством акцій із відповідним зменшенням їх загальної кількості [3]. Ці способи є взаємовиключними, що прямо закріплено також у пункті 109 Положення про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій [24].

Такий підхід спрямований на уникнення змішування різних економічних моделей зменшення капіталу та забезпечення прозорості його структури. Фактично йдеться про два різні економіко-правові сценарії: у першому випадку відбувається внутрішнє коригування вартості корпоративних прав без зміни їх структури, тоді як у другому – структурне скорочення масиву акцій. Це зумовлює різний ступінь впливу на корпоративний контроль та баланс інтересів акціонерів.

Зменшення номінальної вартості акцій означає пропорційне зменшення участі кожного акціонера без зміни співвідношення їхніх корпоративних прав, тоді як анулювання акцій відповідно до пункту 108 Положення передбачає скорочення загальної кількості акцій, які перебувають в обігу, що, як правило, пов’язано з

попереднім викупом акцій товариством. При цьому відповідно до пункту 110 Положення обсяг такого зменшення обмежується кількістю акцій, що перебувають на балансі товариства. Окремо пунктом 111 встановлено вимогу, що номінальна вартість акції після завершення процедури має відповідати встановленим критеріям і бути виражена цілим числом [24].

Ключовою передумовою реалізації процедури відповідно до пунктів 107 та 112 Положення є прийняття відповідного рішення загальними зборами акціонерів, яке має визначати спосіб зменшення статутного капіталу та передбачати внесення пов'язаних із цим змін до статуту товариства [24]. Це рішення підлягає обов'язковому оприлюдненню у порядку, передбаченому статтею 18 Закону України «Про акціонерні товариства», зокрема шляхом розміщення у базі даних особи, яка провадить діяльність з оприлюднення регульованої інформації від імені учасників ринків капіталу та професійних учасників організованих товарних ринків [3]. Цією особою є Державна установа «Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України», яка виконує ці функції відповідно до Порядку оприлюднення регульованої інформації від імені учасників ринків капіталу та/або професійних організованих товарних ринків та подання звітних даних Державною установою «Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України» до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [84].

Подальша процедура деталізується у Положенні про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій і включає низку послідовних етапів. Зокрема, пункт 112 встановлює процедуру для зменшення номінальної вартості акцій, що включає: визначення ринкової вартості акцій відповідним органом управління; прийняття рішень щодо зміни номінальної вартості та статуту; оприлюднення інформації; формування переліку акціонерів, які мають право вимагати обов'язкового викупу акцій; повідомлення таких акціонерів; повідомлення кредиторів про зменшення статутного капіталу; здійснення викупу; задоволення вимог кредиторів; державна реєстрація змін до статуту; подання документів до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку для реєстрації випуску акцій; завершальні дії, пов'язані з депозитарним обліком і розкриттям інформації [24].

Аналогічна за структурою процедура відповідно до пункту 113 Положення застосовується і у випадку анулювання акцій, з тією різницею, що первинним є рішення про анулювання раніше викуплених акцій і відповідне зменшення їх кількості. В обох випадках обов'язковим є проходження стадії реєстрації випуску акцій у Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку, що підтверджується положеннями пунктів 112–116 Положення [24]. Водночас у практичному вимірі саме цей спосіб частіше використовується як інструмент оптимізації структури капіталу після викупу акцій, зокрема у випадках консолідації корпоративного контролю.

Особливу увагу законодавець приділяє захисту прав акціонерів. Зокрема, формується перелік осіб, які мають право вимагати обов'язкового викупу акцій, і товариство зобов'язане повідомити їх про таке право не пізніше 5 робочих днів з моменту оприлюднення рішення, на що вказують пункти 112–113 Положення [24]. Такий механізм дозволяє акціонерам, які не погоджуються зі змінами, вийти з товариства на справедливих умовах, що є ключовою гарантією стабільності інвестиційних відносин. У такий спосіб законодавець фактично компенсує можливі негативні наслідки зменшення статутного капіталу для міноритарних акціонерів, надаючи їм можливість виходу з товариства на умовах, максимально наближених до ринкових.

Паралельно забезпечується і захист кредиторів. Відповідно до статті 18 Закону України «Про акціонерні товариства» товариство зобов'язане протягом 30 днів повідомити кредиторів, вимоги яких не забезпечені, про прийняте рішення. Надалі кредитори мають право протягом 30 днів з моменту отримання повідомлення вимагати забезпечення виконання зобов'язань або їх дострокового виконання, а товариство повинно реалізувати відповідні заходи протягом 45 днів. Невикористання кредитором цього права означає його мовчазну згоду з рішенням товариства [3]. Додатково, у межах процедури реєстрації випуску акцій, товариство відповідно до пункту 114 Положення повинно надати Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку підтвердження повідомлення кредиторів і виконання їх вимог, що підсилює контроль за дотриманням їхніх прав [24]. Порівняно з регулюванням у

товариствах з обмеженою відповідальністю, такий механізм є більш жорстким як за строками, так і за процедурою підтвердження виконання вимог кредиторів, що пояснюється більшим масштабом можливих ризиків.

Завершальним етапом є державна реєстрація змін до статуту та реєстрація випуску акцій у Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку. Лише після цього здійснюється переоформлення глобального сертифіката в депозитарній системі та оприлюднення інформації про завершення процедури згідно з пунктами 112–113 Положення. Важливо, що відповідно до пункту 116 Положення звіт про результати емісії у цьому випадку не подається, що відображає специфіку операцій зі зменшення капіталу [24].

Окреме імперативне обмеження встановлено статтею 18 Закону України «Про акціонерні товариства»: зменшення статутного капіталу акціонерного товариства нижче мінімального розміру тягне за собою його ліквідацію [3]. Це правило демонструє, що статутний капітал у акціонерному товаристві зберігає значення мінімального гарантійного порогу, нижче якого подальше існування товариства вважається економічно та юридично необґрунтованим.

Зменшення статутного капіталу юридичних осіб приватного права постає як складний правовий механізм, що поєднує корпоративну автономію із імперативними гарантіями захисту інтересів кредиторів та учасників. У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю така процедура має переважно внутрішній характер і спрямована на підтримання пропорційності часток та фінансової стабільності, тоді як у акціонерних товариствах вона трансформується у багаторівневий процес із значним публічно-правовим компонентом, зумовленим особливостями обігу акцій як об'єктів ринку капіталу. Спільним для обох моделей є те, що зменшення статутного капіталу не може розглядатися виключно як технічна зміна установчих даних, а виступає юридично значущою операцією, яка потребує дотримання визначеної процедури та забезпечення балансу між інтересами товариства, його учасників і кредиторів.

Таким чином, збільшення статутного капіталу юридичних осіб приватного права виступає складним корпоративно-правовим механізмом, що поєднує економічну

доцільність із чітко врегламентованими процедурними вимогами. У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю воно реалізується через дві базові моделі – внутрішню капіталізацію та залучення додаткових вкладів, при цьому ключового значення набувають гарантії дотримання переважних прав учасників і принципу пропорційності. Судова практика підтверджує, що зміна співвідношення часток у результаті внесення додаткових вкладів має похідний характер і не є самостійним перерозподілом корпоративних прав, а обов'язок щодо внесення вкладу має диспозитивну природу з корпоративними, а не зобов'язальними наслідками. В акціонерних товариствах відповідна процедура набуває більш формалізованого та публічно-правового характеру, що зумовлено емісійною природою акцій і необхідністю забезпечення прозорості ринку капіталу.

Зменшення статутного капіталу у свою чергу є інструментом адаптації корпоративної та фінансової структури юридичної особи, який поєднує диспозитивність прийняття рішення із імперативними гарантіями захисту кредиторів. У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю воно спрямоване насамперед на збереження пропорційності часток та приведення розміру капіталу у відповідність до вартості чистих активів, а також може виконувати санкційну функцію у разі невиконання учасниками своїх обов'язків. В акціонерних товариствах зменшення статутного капіталу характеризується високим рівнем формалізації, чіткою процедурною етапністю та значним регуляторним контролем, що забезпечує баланс інтересів акціонерів і кредиторів та стабільність фондового ринку.

Отже, операції зі статутним капіталом юридичних осіб приватного права слід розглядати як взаємопов'язані інструменти корпоративного управління, що забезпечують гнучкість фінансової структури та водночас вимагають неухильного дотримання процедурних гарантій. Збільшення капіталу орієнтоване на розвиток і акумуляцію ресурсів, тоді як його зменшення – на оптимізацію та відновлення балансу між номінальними показниками і реальним майновим станом. У підсумку, ефективність правового регулювання цих процесів визначається здатністю забезпечити баланс між автономією учасників, стабільністю корпоративної структури та належним рівнем захисту прав кредиторів і інвесторів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає підстави розглядати статутний капітал юридичних осіб приватного права не як суто економічну категорію чи сукупність внесених активів, а як самостійну правову конструкцію. Він відображає формалізований обсяг майнової участі засновників та водночас слугує юридичною підставою виникнення корпоративних прав. У цьому сенсі його сутність полягає у поєднанні обліково-номінального характеру з функціональним значенням як елемента структури корпоративних відносин.

Відсутність уніфікованого визначення статутного капіталу у законодавстві України не є випадковою прогалиною, а радше є наслідком свідомо диференційованого підходу законодавця до врегулювання різних організаційно-правових форм юридичних осіб. Водночас така фрагментарність ускладнює формування єдиного концептуального розуміння цієї категорії, що зумовлює необхідність її доктринального узагальнення.

Така модель правового регулювання зазнала суттєвої трансформації після прийняття Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» 2018 року, який розширив диспозитивність у питаннях формування та зміни статутного капіталу. Це дозволило підвищити гнучкість корпоративного управління, однак водночас призвело до появи прогалин і підвищення ролі судової практики у врегулюванні спірних питань.

Принциповим є розмежування статутного капіталу та майна юридичної особи. Якщо майно характеризується динамічністю та змінюється у процесі господарської діяльності, то статутний капітал має відносно стабільний, нормативно зафіксований характер і може бути змінений лише у передбаченому законом порядку. Такий підхід дозволяє уникнути змішування правових і економічних характеристик і забезпечує коректне визначення його місця у системі майнових відносин.

Формування статутного капіталу слід розглядати як юридичний склад, що не обмежується внесенням вкладів учасниками, а включає також прийняття корпоративних рішень і державну реєстрацію відповідних змін. Саме внесення

вкладу виконує подвійну функцію: з одного боку, забезпечує формування майнової основи юридичної особи, а з іншого – виступає юридичним фактом набуття корпоративних прав.

Аналіз вимог до статутного капіталу свідчить, що вони не мають системного та уніфікованого характеру. Законодавство визначає лише загальні рамки щодо складу та оцінки вкладів, залишаючи значний простір для розсуду учасників. Це підвищує гнучкість регулювання, однак одночасно створює ризики зловживань, особливо у частині оцінки негрошових вкладів, яка не має достатньо чітких механізмів контролю.

Порядок формування статутного капіталу суттєво варіюється залежно від організаційно-правової форми юридичної особи. Для господарських товариств характерним є номінально-обліковий підхід, тоді як у фінансовому секторі визначальним стає реальний грошовий характер внесків і підтвердженість їх походження. Така різниця свідчить про функціональну зумовленість правового режиму статутного капіталу.

Операції зі статутним капіталом мають значно ширший зміст, ніж суто технічні зміни його розміру. Мова йде про інструменти, які безпосередньо впливають на розподіл корпоративного контролю та баланс інтересів учасників. Зокрема, збільшення статутного капіталу може призводити до перерозподілу часток і, відповідно, трансформації структури корпоративного впливу. Аналіз судової практики засвідчує, що внесення додаткових вкладів розглядається як право, а не обов'язок учасника, що виключає можливість їх примусового виконання. Водночас окремі аспекти, зокрема участь третіх осіб у формуванні капіталу або реалізація переважних прав, залишаються недостатньо визначеними, що зумовлює неоднозначність правозастосування. Таким чином, судова практика фактично компенсує недосконалість законодавчого регулювання, формуючи підхід, за якого збільшення статутного капіталу розглядається як інструмент реалізації корпоративних прав, а не як імперативний обов'язок учасників.

Гарантійна функція статутного капіталу має відносний характер і не полягає у забезпеченні фактичного задоволення вимог кредиторів. Її зміст полягає у встановленні формалізованого мінімуму майнової участі учасників і обмеженні

можливості його довільного зменшення. У цьому контексті статутний капітал виконує передусім інформаційно-орієнтаційну та стабілізуючу функції у цивільному обороті. Разом із тим традиційне уявлення про статутний капітал як інструмент гарантування інтересів кредиторів потребує певного переосмислення. У сучасних умовах його номінальний характер не забезпечує реального покриття зобов'язань, у зв'язку з чим гарантійна функція трансформується у механізм обмеження корпоративної поведінки учасників, зокрема через встановлення процедурних вимог до його зміни та забезпечення публічності таких змін.

Водночас статутний капітал може бути інтерпретований як юридично зафіксована модель первісного розподілу ризиків між учасниками, яка визначає межі їх участі у фінансуванні діяльності та впливу на управлінські процеси. Такий підхід дозволяє цілісно пояснити як механізми його формування, так і правові наслідки його зміни. Зрештою, відсутність уніфікованого нормативного визначення цієї категорії компенсується формуванням у правозастосовній практиці та доктрині відносно стабільного змістовного підходу до статутного капіталу, що базується на поєднанні його номінального характеру, функціонального призначення та зв'язку з корпоративними правами учасників. Це свідчить про поступове зміщення акценту з формального визначення на змістовне наповнення відповідної правової конструкції.

Отже, мета дослідження досягнута, оскільки встановлено, що статутний капітал є комплексною правовою категорією, яка поєднує номінально-облікову та функціональну природу, а механізми його формування та зміни характеризуються поєднанням диспозитивності та процедурних обмежень. Водночас чинне законодавство не забезпечує повної визначеності відповідних процедур, що обумовлює значну роль правозастосовної практики у формуванні їх змісту. Таким чином, статутний капітал виступає не лише формалізованим показником, а інструментом організації корпоративного контролю та балансу інтересів учасників, що визначає його ключову роль у сучасному корпоративному праві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
2. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
3. Закон України «Про акціонерні товариства» від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
5. Закон України «Про страхування» від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
6. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 21.07.2020 р. № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
7. Короташ Я. О. Поняття та функції статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю. *Господарське право і процес*, 2017, № 5, С. 55–61;
8. Статутний капітал юридичної особи (поняття, обов'язковість, функції, розмір статутного капіталу). *Платформа «LIGA360»* URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/DG051000> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
9. Бутрин Н. С. Порядок формування та зміни статутного/складеного капіталу. *Науковий вісник Чернівецького університету*, 2011, № 578, С. 70–75;

10. Закон України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р. № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
11. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
12. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. *Істина*, 2008. 720 с.;
13. Гарагонич О. В. Формування статутного капіталу акціонерних товариств. *Вісник Академії адвокатури України*, 2015, № 3, С. 30–38;
14. Луць В. та інші. Корпоративне право України: підручник. *Юрінком Інтер*, 2010, 374 с.;
15. Спасибо-Фатєєва І. В. Проблематика поняття статутного капіталу та пов'язаних із ним об'єктів і прав учасників господарських товариств. *Збірник праць науково-практичного семінару «Проблеми виникнення та припинення корпоративних відносин»*, 2006, С. 5–12;
16. Коваль І., Оверковський К. Формування статутного капіталу майновими правами промислової власності: законодавче і локальне регулювання. *Право України*, 2021, № 6 С. 141–161;
17. Спасибо-Фатєєва І. В. «Корпоративне управління». *Право*, 2007, 500 с.;
18. Колосов Р. В. Корпоративне підприємство: поняття, ознаки та місце серед інших юридичних осіб. *Підприємництво, господарство і право*, 2017, № 9/2017, С. 72–76;
19. Кравчук В. М. Зменшення розміру статутного капіталу акціонерного товариства. *Податкове планування*, 2010, № 4, С. 6–9;
20. Салука І. Я. Формування статутного капіталу в товаристві з обмеженою відповідальністю. *Економіка і суспільство*, 2016, № 5, С. 437–440;

21. Бондаренко Н. М., Худак О. О. Особливості формування статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю. *Вісник Дніпропетровського університету*, 2013. № 7, С. 117–122;
22. Закон України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 09.01.2025 р. № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
23. Інструкція про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків, затверджена Постановою Правління Національного банку України від 29.07.2022 р. № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
24. Положення про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій, затверджене рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 1308 від 22.11.2023 р. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=14098164> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
25. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 р. № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
26. Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.2012 р. № 5080-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
27. Яворська О. С.. Корпоративне право (у таблицях і схемах). *Коло*, 2023, 472 с.;
28. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
29. Войтенко Т. Вклади до статутного капіталу в обліку інвестора. *Податки & бухгалтерський облік. Платформа «iFactor»*, 2025, № 96. URL:

<https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2025/december/issue-96/article-135190.html>

(дата звернення: 05.04.2026 р.);

30. Статутний капітал ТОВ: скільки потрібно вкласти і як правильно сформулювати? *Юридичний офіс Ігоря Бондаренка*. URL: <https://bondarenko-law.com/blog/statutnij-kapital-tov-skilki-potribno-vklasti-i-yak-pravilno-sformuvati> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
31. Кравчук В.М. Проблеми солідарної відповідальності учасників товариства з обмеженою відповідальністю, що не виконали свій обов'язок із внесення вкладу до статутного капіталу товариства. *Право України*, 2006, № 12, С. 48–52;
32. Нецька Л. С. Правовий статус товариства з обмеженою відповідальністю (цивільно-правовий аспект). *Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України*, 2001, С. 19–20;
33. Report of the High Level Group of Company Law Experts on a modern regulatory framework for company law in Europe. URL: https://www.ecgi.global/sites/default/files/report_en.pdf (дата звернення: 05.04.2026 р.);
34. Jaehne C. Legal comparison between the South African Close Corporation and the German “Gesellschaft mit beschränkter Haftung”. URL: <https://scholar.ufs.ac.za/items/00755f96-d0c2-43d3-a673-b79c3a1e782b> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
35. Хорт Ю. В. Функції статутного капіталу за законодавством України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки: збірник наукових праць*, 2009. № 46, С. 326–332;
36. Акіменко Ю. Ю. Майнова відокремленість юридичної особи приватного права у контексті сучасності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*, 2013, № 5, С. 104–106;
37. Кібенко О. Р. Концепція розвитку корпоративного законодавства України. *Юридичний Радник*, 2007, № 5 (19), С. 6–14;

38. Костова Н. І. Функції статутного капіталу акціонерних товариств. *Актуальні проблеми держави і права*, 2012, № 68, С. 353–359;
39. Leyte P. The Regime of Capital Maintenance Pertaining to Public Companies, Its Reform and Alternatives. *Business Law Review*, 2004. P. 84–92;
40. Enriques L., Macey J. Creditors Versus Capital Formation: The Case against the European Legal Capital Rules. *Cornell Law Review*, 2001, № 86. P. 1165–1204;
41. Armour J. Legal Capital: An Outdated Concept? *European Business Organization Law Review*, 2006, P. 5–27;
42. Хорт Ю. В. Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерних товариств. *Господарське право*, 2009, № 11, С. 78–80;
43. Майбутнє регулювання діяльності ломбардів. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_lombard_2020.pdf?v= (дата звернення: 05.04.2026 р.);
44. Закон України «Про депозитарну систему України» від 06.07.2012 № 5178-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
45. Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 14.07.2020 р. № 768-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
46. Закон України «Про державні лотереї в Україні» від 06.09.2012 р. № 5204-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5204-17#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
47. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
48. Беяневич О. А. Про визначення розміру статутного капіталу та визначення часток учасників ТОВ як способи захисту корпоративних прав. URL: <https://coordynata.com.ua/pro-viznacenna-rozmiru-statutnogo-kapitalu-ta->

viznacenna-castok-ucasnikiv-tov-ak-sposobi-zahistu-korporativnih-prav (дата звернення: 05.04.2026 р.);

49. Положення про ліцензування банків, затверджене постановою Правління Національного банку України від 22.12.2018 р. № 149. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
50. Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг, затверджене постановою Правління Національного банку України від 29.12.2023 р. № 199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0199500-23#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
51. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-vr#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
52. Класифікатор іноземних валют та банківських металів, затверджений постановою Правління Національного банку України від 04.02.1998 р. № 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0521500-98#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
53. Лист Міністерства юстиції України від 24.04.2020 №19067/6668-26-20/8.4.4 «Щодо формування статутного капіталу юридичної особи за рахунок майнових прав на кредиторську заборгованість самої юридичної особи перед її засновником за простими векселями та щодо формування статутного капіталу юридичної особи у формі поворотної фінансової допомоги». URL: <https://zakon-pro.ligazakon.net/document/MUS33510?land=UA&context=UA&an=1> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
54. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1576-12> (дата звернення: 05.04.2026 р.);

55. Формування статутного капіталу. *Платформа «LIGA360»*. URL: <https://zakon-pro.ligazakon.net/document/EA017232?land=UA&context=UA> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
56. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
57. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. *Істина*, 2005. 630 с.;
58. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та оціночну діяльність в Україні» від 12.07.2001 р. № 2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
59. Постанова Вищого господарського суду України від 19.06.2008 р. Справа № 29/188-08. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=2046813> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
60. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08.06.2021 р. Справа № 906/1336/19. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=98235822> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
61. Постанова Верховного Суду від 23.02.2024 р. Справа № 910/9426/23. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C027578> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
62. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
63. Право використання торговельної марки як внесок до статутного капіталу ТОВ. *Платформа «LIGA360»*. URL: <https://zakon-pro.ligazakon.net/document/EA010468?land=UA&context=UA> (дата звернення: 05.04.2026 р.);

64. Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2374-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-14#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
65. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
66. Цюцяк І. Л. Статутний капітал: значення та порядок формування в товариствах з обмеженою відповідальністю. *Вісник Хмельницького національного університету*, 2012, № 2, С. 162–166;
67. Вимоги до договору про обслуговування випусків цінних паперів між емітентом і Центральним депозитарієм, затверджені рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 06.08.2013 р. № 1413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1500-13#Text> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
68. Давиденко М. Статутний капітал: всебічний аналіз і практичні аспекти. URL: <https://engage.org.ua/statutnyj-kapital-cze-vsebichnyj-analiz-i-praktychni-aspekty/> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
69. Чиж Л. М. Сутність, структура та функції страхового капіталу. *Економіка. Управління. Інновації*, 2012, № 1, С. 1–6;
70. Збільшення статутного капіталу в Україні: юридичні аспекти та професійний супровід. Юридична компанія INSEININ. URL: <https://inseinin.com.ua/tpost/perdymnsd1-zblshennya-statutnogo-kaptalu-v-ukran-yu> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
71. Плануєте збільшити свій статутний капітал: як правильно оформити? *Платформа «Дебет-Кредит»*. URL: <https://news.dtki.ua/accounting/individual-transactions/57162-planujete-zbilsiti-svii-statutnii-kapital-iak-pravilno-oformiti> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
72. Постанова Верховного Суду від 12.09.2024 р. Справа № 922/2145/21. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_12_09_2024_roku_u_spravi_922_2145_21/ (дата звернення: 05.04.2026 р.);

73. Постанова Верховного Суду від 22.10.2020 р. Справа № 912/3551/19. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=92471480> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
74. Постанова Верховного Суду від 11.12.2023 р. Справа № 925/200/22. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/115746216> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
75. Постанова Верховного Суду від 21.08.2024 р. Справа № 912/363/22. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=121348758> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
76. Постанова Верховного Суду від 08.07.2020 р. Справа № 905/1134/19. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/C013882> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
77. Постанова Верховного Суду від 22.10.2019 р. Справа № 923/876/16. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/85614604> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
78. Постанова Верховного Суду від 27.10.2020 р. Справа № 905/1531/19. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=92500221> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
79. Постанова Верховного Суду від 04.08.2021 р. Справа № 921/383/20. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=98851459> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
80. Постанова Верховного Суду від 27.02.2018 р. Справа № 918/92/17. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=72550977> (дата звернення: 05.04.2026 р.);
81. Гарагонич О. В. Збільшення статутного капіталу акціонерних товариств. *Підприємництво, господарство і право*, 2015, № 8, С. 26–32;
82. Newman J., Trautman L. J. Securities Regulation in a Digital Age: The Impact of Initial Coin Offerings. *University of Pennsylvania Journal of Business Law*, 2019, №. 1, Р. 165–182;
83. Мурзіна К. Контроль формування статутного капіталу в умовах глобальних економічних змін. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. Міжнародний збірник наукових праць*, 2014, № 2, С. 190–193;

84. Порядок оприлюднення регульованої інформації від імені учасників ринків капіталу та/або професійних організованих товарних ринків та подання звітних даних Державною установою «Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України» до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, затверджений Наказом Директора Державної установи «Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України» від 31.05.2022 р. № 008-ЗН. URL: <https://smida.gov.ua/support/participants/cabinetporjadok> (дата звернення: 05.04.2026 р.).

ПРОТОКОЛ № 13/06
ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ УЧАСНИКІВ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «А» (ідентифікаційний код XXXXXXXXX)

м. Київ

«13» червня 2025 р.

ПРИСУТНІ УЧАСНИКИ:

Громадянин України Учасник 1, – володіє 20,00% статутного капіталу Товариства;

Громадянин України Учасник 2, від імені якого діє Представник 1 на підставі довіреності, посвідченої приватним нотаріусом – володіє 20,00% статутного капіталу Товариства;

Громадянин України Учасник 3 – володіє 20,00% статутного капіталу Товариства;

Громадянин України Учасник 4, від імені якого діє Представник 2 на підставі довіреності, посвідченої іноземним нотаріусом – володіє 20,00% статутного капіталу Товариства.

Учасник 5 не брав участі в загальних зборах, про скликання загальних зборів був повідомлений належним чином, зокрема повідомлення було надіслано поштовим відправленням з описом вкладення, що відповідає статті 32 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та статуту Товариства. Повідомлення було повернено Товариству за закінченням терміну зберігання.

Головою Загальних зборів учасників Товариства одноголосно обрано Учасника 1. Оскільки на Загальних зборах присутні учасники, що сукупно володіють 80% статутного капіталу Товариства, Загальні збори є повноважними для прийняття рішень.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Внесення змін до рішення Загальних зборів учасників Товариства (протокол № 17/09 від 17.09.2024 р.) у частині строків для внесення додаткових вкладів учасниками Товариства.

По першому питанню порядку денного слухали Голову Загальних зборів, який запропонував внести зміни до рішення Загальних зборів учасників Товариства (протокол № 17/09 від 17.09.2024 р.).

Запропоновано викласти вказане рішення у наступній редакції: «Збільшити статутний капітал Товариства на загальну суму 400 000 грн за рахунок додаткових вкладів учасників Товариства. Розрахунки з внесення додаткових вкладів здійснюються єдиним платежем у безготівковій формі на банківський рахунок Товариства. Додаткові вклади мають бути внесені протягом одного року з моменту ухвалення рішення про їх залучення. Після внесення додаткових вкладів статутний капітал Товариства становитиме 405 000 грн. З урахуванням статті 18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» встановити коефіцієнт відношення суми збільшення до розміру частки кожного учасника – 400. Встановити можливість внесення додаткових вкладів після реалізації учасниками переважного права або відмови від нього. Строк для внесення додаткових вкладів учасниками – шість тижнів після спливу строку для реалізації переважного права.

Зобов'язати директора Товариства у строк до 17.10.2025 р. скликати Загальні збори для:

- затвердження результатів внесення додаткових вкладів;
- затвердження розмірів часток учасників;
- затвердження збільшеного статутного капіталу.»

Вирішили:

Внести зміни до рішення Загальних зборів учасників Товариства (протокол № 17/09 від 17.09.2024 р.). Викласти вказане рішення у наступній редакції: «Збільшити статутний капітал Товариства на загальну суму 400 000 грн за рахунок додаткових вкладів учасників Товариства. Розрахунки з внесення додаткових вкладів

здійснюються єдиним платежем у безготівковій формі на банківський рахунок Товариства. Додаткові вклади мають бути внесені протягом одного року з моменту ухвалення рішення про їх залучення. Після внесення додаткових вкладів статутний капітал Товариства становитиме 405 000 грн. З урахуванням статті 18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» встановити коефіцієнт відношення суми збільшення до розміру частки кожного учасника – 400. Встановити можливість внесення додаткових вкладів після реалізації учасниками переважного права або відмови від нього. Строк для внесення додаткових вкладів учасниками – шість тижнів після спливу строку для реалізації переважного права.

Зобов'язати директора Товариства у строк до 17.10.2025 р. скликати Загальні збори для:

- затвердження результатів внесення додаткових вкладів;
- затвердження розмірів часток учасників;
- затвердження збільшеного статутного капіталу.»

ГОЛОСУВАННЯ: «за» – одноголосно.

ПІДПИСИ:

Голова Загальних зборів _____ Учасник 1

Учасник _____ Учасник 1

Учасник _____ Учасник 2 (в особі представника)

Учасник _____ Учасник 3

Учасник _____ Учасник 4 (в особі представника)

ПРОТОКОЛ № 24/07
ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ УЧАСНИКІВ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «А» (ідентифікаційний код XXXXXXXXX)

м. Київ

«24» липня 2025 р.

ПРИСУТНІ УЧАСНИКИ:

Громадянин України Учасник 1, – володіє 20,00% статутного капіталу Товариства;

Громадянин України Учасник 2, від імені якого діє Представник 1 на підставі довіреності, посвідченої приватним нотаріусом – володіє 20,00% статутного капіталу Товариства;

Громадянин України Учасник 3 – володіє 20,00% статутного капіталу Товариства;

Громадянин України Учасник 4, від імені якого діє Представник 2 на підставі довіреності, посвідченої іноземним нотаріусом – володіє 20,00% статутного капіталу Товариства.

Учасник 5 не брав участі в загальних зборах, про скликання загальних зборів був повідомлений належним чином, зокрема повідомлення було надіслано поштовим відправленням з описом вкладення, що відповідає статті 32 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та статуту Товариства. Повідомлення було повернено Товариству за закінченням терміну зберігання.

Головою Загальних зборів учасників Товариства одноголосно обрано Учасника 1. Оскільки на Загальних зборах присутні учасники, що сукупно володіють 80% статутного капіталу Товариства, Загальні збори є повноважними для прийняття рішень.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Затвердження результатів внесення додаткових вкладів учасників у статутний капітал Товариства.
2. Затвердження розмірів часток учасників Товариства та їх номінальної вартості.
3. Затвердження збільшеного розміру статутного капіталу Товариства.

По першому питанню порядку денного слухали Голову Загальних зборів, який надав виписку з банківського рахунку Товариства та з урахуванням відомостей цієї виписки запропонував затвердити наступні результати внесення додаткових вкладів учасників у статутний капітал Товариства:

Учасником 1 внесено додатковий вклад у розмірі 80 000 грн. Вклад внесено належним чином, у повному обсязі та своєчасно.

Учасником 2 внесено додатковий вклад у розмірі 80 000 грн. Вклад внесено належним чином, у повному обсязі та своєчасно.

Учасником 3 внесено додатковий вклад у розмірі 80 000 грн. Вклад внесено належним чином, у повному обсязі та своєчасно.

Учасником 4 внесено додатковий вклад у розмірі 80 000 грн. Вклад внесено належним чином, у повному обсязі та своєчасно.

Учасником 5 внесено додатковий вклад у розмірі 80 000 грн. Вклад внесено належним чином, у повному обсязі та своєчасно.

Вирішили:

Затвердити наступні результати внесення додаткових вкладів учасників у статутний капітал Товариства:

Учасником 1 внесено додатковий вклад у розмірі 80 000 грн. Вклад внесено належним чином, у повному обсязі та своєчасно.

Учасником 2 внесено додатковий вклад у розмірі 80 000 грн. Вклад внесено належним чином, у повному обсязі та своєчасно.

Учасником 3 внесено додатковий вклад у розмірі 80 000 грн. Вклад внесено належним чином, у повному обсязі та своєчасно.

Учасником 4 внесено додатковий вклад у розмірі 80 000 грн. Вклад внесено належним чином, у повному обсязі та своєчасно.

Учасником 5 внесено додатковий вклад у розмірі 80 000 грн. Вклад внесено належним чином, у повному обсязі та своєчасно.

ГОЛОСУВАННЯ: «за» – одноголосно.

По другому питанню порядку денного слухали Голову Загальних зборів, який запропонував затвердити наступні розміри часток учасників Товариства та їх номінальну вартість з урахуванням фактично внесених додаткових вкладів у статутний капітал Товариства:

Розмір частки Учасника 1 у статутному капіталі Товариства становить 20 %. Номінальна вартість частки Учасника 1 у статутному капіталі Товариства становить 81 000 (Вісімдесят одна тисяча) гривень.

Розмір частки Учасника 2 у статутному капіталі Товариства становить 20 %. Номінальна вартість частки Учасника 2 у статутному капіталі Товариства становить 81 000 (Вісімдесят одна тисяча) гривень.

Розмір частки Учасника 3 у статутному капіталі Товариства становить 20 %. Номінальна вартість частки Учасника 3 у статутному капіталі Товариства становить 81 000 (Вісімдесят одна тисяча) гривень.

Розмір частки Учасника 4 у статутному капіталі Товариства становить 20 %. Номінальна вартість частки Учасника 4 у статутному капіталі Товариства становить 81 000 (Вісімдесят одна тисяча) гривень.

Розмір частки Учасника 5 у статутному капіталі Товариства становить 20 %. Номінальна вартість частки Учасника 5 у статутному капіталі Товариства становить 81 000 (Вісімдесят одна тисяча) гривень.

Вирішили: Затвердити наступні розміри часток учасників Товариства та їх номінальну вартість з урахуванням фактично внесених додаткових вкладів у статутний капітал Товариства:

Розмір частки Учасника 1 у статутному капіталі Товариства становить 20 %. Номінальна вартість частки Учасника 1 у статутному капіталі Товариства становить 81 000 (Вісімдесят одна тисяча) гривень.

Розмір частки Учасника 2 у статутному капіталі Товариства становить 20 %. Номінальна вартість частки Учасника 2 у статутному капіталі Товариства становить 81 000 (Вісімдесят одна тисяча) гривень.

Розмір частки Учасника 3 у статутному капіталі Товариства становить 20 %. Номінальна вартість частки Учасника 3 у статутному капіталі Товариства становить 81 000 (Вісімдесят одна тисяча) гривень.

Розмір частки Учасника 4 у статутному капіталі Товариства становить 20 %. Номінальна вартість частки Учасника 4 у статутному капіталі Товариства становить 81 000 (Вісімдесят одна тисяча) гривень.

Розмір частки Учасника 5 у статутному капіталі Товариства становить 20 %. Номінальна вартість частки Учасника 5 у статутному капіталі Товариства становить 81 000 (Вісімдесят одна тисяча) гривень.

ГОЛОСУВАННЯ: «за» – одноголосно.

По третьому питанню порядку денного слухали Голову Загальних зборів, який повідомив, що з урахуванням фактично внесених додаткових вкладів учасників Товариства збільшений розмір статутного капіталу Товариства становить 405 000 (Чотириста п'ять тисяч) гривень. Було запропоновано затвердити цей розмір статутного капіталу Товариства.

У зв'язку зі збільшенням розміру статутного капіталу Товариства, запропоновано внести зміни до відомостей про Товариство, які містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (надалі за текстом – «Реєстр»), в порядку, визначеному законодавством України. Також запропоновано уповноважити директора Товариства здійснити дії, необхідні для державної реєстрації змін до відомостей про Товариство, що містяться в Реєстрі, в порядку, визначеному законодавством України.

Вирішили: Затвердити збільшений розмір статутного капіталу Товариства, який з урахуванням фактично внесених додаткових вкладів становить 405 000 (Чотириста п'ять тисяч) гривень. Внести зміни до відомостей про Товариство, які містяться в Реєстрі, в порядку, визначеному законодавством України. Уповноважити директора Товариства здійснити дії, необхідні для державної реєстрації змін до відомостей про Товариство, що містяться в Реєстрі, в порядку, визначеному законодавством України.

ГОЛОСУВАННЯ: «за» – одноголосно.

ПІДПИСИ:

Голова Загальних зборів _____ Учасник 1

Учасник _____ Учасник 1

Учасник _____ Учасник 2 (в особі представника)

Учасник _____ Учасник 3

Учасник _____ Учасник 4 (в особі представника)